

DÍDAC DE ROCABERTÍ I DE PAU I EL RETAULE MAJOR DEL SANTUARI DE LA MARE DE DÉU DE NÚRIA «SENSE FRONTERES». DOMÈNEC CASAMIRA I PONÇ GERMÀ, ENTRE LES «DUES CATALUNYES»*

Als **pit-roigs** i als **isards**, que amb la seva anarquia són infinitament superiors a les persones i m'ajuden a **pensar**.

Resum

Dídac de Rocabertí i de Pau, comte de Peralada, deixa la biblioteca familiar pel càrrec de governador del Rosselló i la Cerdanya. Vol potenciar la vida artística de la segona capital de Catalunya, Perpinyà, i promoure una política de reconciliació durant la Guerra Civil catalana. Comissiona el gran retaule de l'altar major de la Mare de Déu de Núria, una Verge transfronterera, perquè esdevingui lloc de pau i treva, segons els principis de l'abat Oliba.

L'encarrega a Domènec Casamira el 1642, un culte escultor de Ripoll, famós des dels treballs al monestir d'Arles i amb carrera arreu de Catalunya i en corregeix la traça perquè pugui ser «llegida» pels pelegrins, els viatgers i els invasors, per embolcallar «la *Verge de Núria* [...] assentada en una cadireta ab braços y espatllera [amb] cara molt afable [...] ulls molt xiquets [i] moreneta que enamora tothom».

La seva vídua, Anna de Sarriera, busca financers per al daurat (1656-1660) realitzat pel notable pintor ripollès Ponç Germà amb l'ajuda de Joan Coll i aquest resplendeix com un Halley quan és «tancat y clos ab una rexa de ferro, que y han fet molt gran y hermosa [...] posada [...] lo any 1666».

L'embelliment del santuari continua per voluntat de Dídac en mans dels Rocabertí, dels quals Guillel de Rocafull de Rocabertí, comte de Peralada, fa construir el 1720-28 un cambril per convertir-lo en la capella privada de la nissaga i perquè la Verge afavoreixi la descendència, que tants problemes ha creat a la família.

Paraules clau: Dídac de Rocabertí, Anna de Sarriera, retaule major de Núria, Domènec Casamira, Ponç Germà.

Montserrat Moli Frigola
Reial Acadèmia de la Història
II Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»

* En els escrits d'història de l'art, és habitual fer constar quin ha estat el finançament. En aquest cas és zero «patatero», malgrat que hagin anat a reclamar els milions concedits. El meu agraïment a Benigne Marquès, Josep Maria Mauri i Enric Moliné i als que han posat pals a les rodes, en particular l'Ajuntament de Queralbs. Desconeixen la meva tenacitat i la fidelitat a les causes perdudes, sempre les més belles, en les quals m'ha embarcat un generós Halley.

Abstract

Dídac de Rocabertí i de Pau, earl of Perelada leaves the family library to become governor of the Rosselló and Cerdanya. He wants to promote the artistic life in the second capital of Catalonia, Perpignan, and to promote a policy of reconciliation during the Catalan Civil War. He commissions the large altarpiece of the Virgin of Núria, a transborder Virgin, so that it becomes a place of peace and respite, according to abbot Oliba.

He entrusts it to Domènec Casamira in 1642, an educated sculptor from Ripoll, famous from his work in the monastery of Arles and with a career all over Catalonia. He corrects the trace so that it can be *read* by pilgrims, travellers and invaders to wrap up «la *Verge de Núria* [...] assentada en una cadireta ab braços y espatllera [amb] cara molt affable [...] posada [...] lo any 1666».

His widower, Anna de Sarriera, looks for financiers for the golden piece (1656-1660) made by the remarkable painter from El Ripollès, Ponç Germà, with the help of Joan Coll and this one shines like a Halley when it is «tancat y clos ab una rexa de ferro, que y han fet molt gran y hermosa (...) posada (...) lo any 1666».

The Rocabertí family continued the embellishment of the sanctuary as Dídac wished. Guillem de Rocafull de Rocabertí, a member of the family and earl of Perelada, had a room built behind the altar in 1720-28 to make it a private church of the family and to make the virgin favour the descendants, thing that has created many problems to the family.

Key words: Dídac de Rocabertí, Anna de Sarriera, High Altarpiece of Núria, Domènec Casamira, Ponç Germà.

Imatge de la Verge de
Núria de 1935.

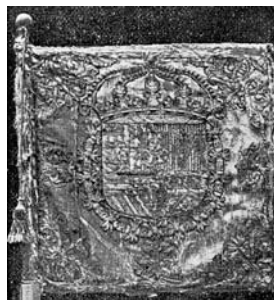
Dídac de Rocabertí i de Pau (c. 1600 - Perpinyà, 1649)

Hereu de Francesc de Rocabertí de Pau de Bellera i de Maria de Boxadors¹ i besnét de Beatriu, l'hereva dels Pau, és baró de Pau, senyor de Sant Feliu d'Amunt i Sant Feliu d'Avall² al comtat del Rosselló, de Vilanova de l'Aguda a la vegueria de Cervera i d'Avinyonet de Puigventós, il·lustrat que gràcies a la Verge de Núria, amb la segona esposa, Anna de Sarriera, té set fills: Anton, Maria, Joan, Cecília, Benet, Josep i Francesc. Agraït a la Moreneta dels Pirineus:

Feu lo vot que allargà a la vida de Don Anton, [d'] aplicarho a la fàbrica del Retaula de Nostra Senyora que es feu tot nou en aquella Iglesia de Núria.³

Pacifista a ultrança, es veu obligat a deixar les vetllades a la biblioteca i l'escriptura de la història familiar⁴ i «acceptar» el càrrec de governador del Rosselló i la Cerdanya, abans del setge de Perpinyà. Vol potenciar la vida artística de la segona capital de Catalunya i promoure una reconciliació, en la guerra civil que és la Revolta catalana. Marxa amb mal presagi, motiu pel qual demana permís al capítol de la catedral de Girona per construir una tomba i un retaule a la capella de Sant Pau que fa restaurar a Llàtzer Cisterna, per portarhi les despulles dels avantpassats i reposar als peus de Bernat de Pau, de qui es considera hereu espiritual.⁵

Des de Perpinyà, comissiona el retaule major de Núria, santuari que vol convertir en el seu «Montserrat transfronterer»,⁶ en ser la Verge patrona dels pobles de les dues bandes dels Pirineus: l'única frontera. Vol enfortir els llaços entre veïns, frenar la Revolta i substituir el retauló de 1602 «amb tres figures grans de set palms, la una de sant Ramon amb una clau en una mà i un llibre en l'altre, la segona de sant Guillem i la tercera de sant Gil»,⁷ per retornar a l'esperit del retaule gòtic consistent en «dues taules pintades de Nostra Dona [amb] cortinatge llampant i fornícula destinada a encabir la imatge de la Verge».⁸

Bandera dels Rocabertí.

La segona església de Núria (1638-1642)

Ideada el 1631⁹ quan l'escultor Domènec Casamira (Ripoll, 1592-1659) obra els retaules de Sant Isidre de Bruguera, Pardines i Queralbs, daurats i estufats pel pintor Ponç Germà (Ripoll, 1607-1679), si bé és «començada a construir el 1638 de tres passos de llarch [...] y de ample setze passos [amb] lo Presbiteri [...] molt espayós» per encabir un gran retaule. És un projecte del mestre Pau Ferrer, que amb «tres trentins de un» i un quintar de ferro del mestre Belona, del pont de la Corba de Campdevàrol, fabrica la volta de l'església.¹⁰ Treballa amb els mestres de Campelles Domènec Blancafort i Domènec Marsal. El primer contracta per quaranta lliures la portalada i Marsal fa la «nova pica de aygua beneyta [per] 15 lliures barcelonesas» amb l'ajuda d'un gran obrador, on hi ha mestres com Pere, Joan Pere, Agustí i Jaume Pintor, pare i fills de Palau de Cerdanya, Oceja i Angostrina i Bernat i Pere Sallis Pasqual, pare i fill de Tregurà¹¹ amb munió de manobres, obrers especialitzats, paletes i «corrues de traguiners i mules»¹² per als que subministren cera Antic Oriol i Bartomeu Calvet de Ripoll, vi en Pujol d'Oleta, i cuina Teresa Soler de Sant Martí de Biert, confirmant la relació privilegiada entre Núria i el Collell, gràcies als Rocabertí.¹³

L'església vella de
Núria durant un aplec
l'any 1918. (ACRI)

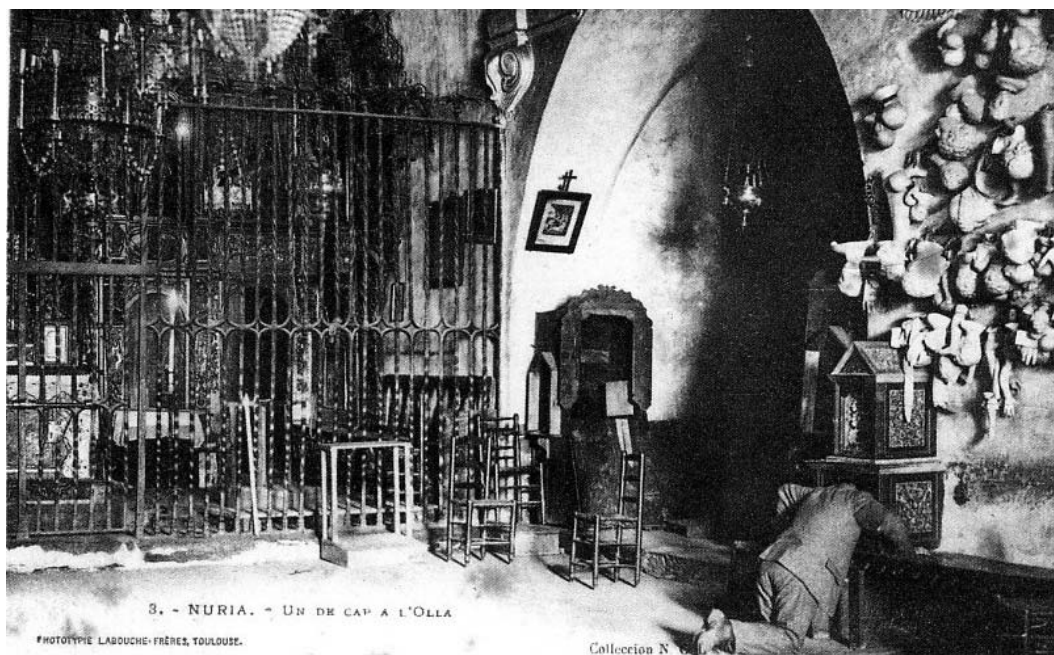

L'església vella de Nùria durant un aplec l'any 1918. (ACRI)

El retaule de l'altar major del santuari de Nùria

Dídac de Rocabertí firma un contracte el 20 d'abril de 1642 amb l'escultor Domènec Casamira, cinquè fill de Joan Casamira (Sant Pere de Montgrony?-Ripoll, 1608) fuster, i Elisabeth Rovira (?-Ripoll, 1633), nebot de fusters i oncle dels escultors Jeroni Rovira i Josep Casamira menor i Antic Esteve, batlle de Ripoll. És un escultor culte, consensuat i famós a ambdues bandes dels Pirineus, en haver esculpit els retaules de Santa Maria d'Arles i obrat tabernacles, sagraris, retaules i imatges arreu de Catalunya. Mostra en aquesta obra el punt més àlgid de creativitat i una clara evolució des dels clàssics retaules del Roser de Queralbs i de Sant Marcel·lí de Saderra de 1608.¹⁴ Les seves imatges volen literalment i demostren quant de profit ha tret de l'estada a Arles i de l'estudi dels clàssics, gràcies als llibres i gravats que des de Palerm li envia el soci del germà Vicenç entre precioses teles. Dídac de Rocabertí té molt clar el programa ideològic que s'ha de llegir en el retaule. El consensua al «pas estratègic» de Finestrelles,¹⁵ amb el bisbe de la Seu d'Urgell, Pau Duran, guiat per Enric de Sarriera O.P., excapellà de Nùria.¹⁶ La trobada es fa al coll, perquè aquest «no para de poblar-se de grups de francesos» que van i vénen, celebren Sant Pere i les paus.¹⁷

El retaule i la reixa de
l'altar major de Núria.
(Fotografia de Louis
Roisin. Fototypie
Labouche. 1910-20)
(ACRI)

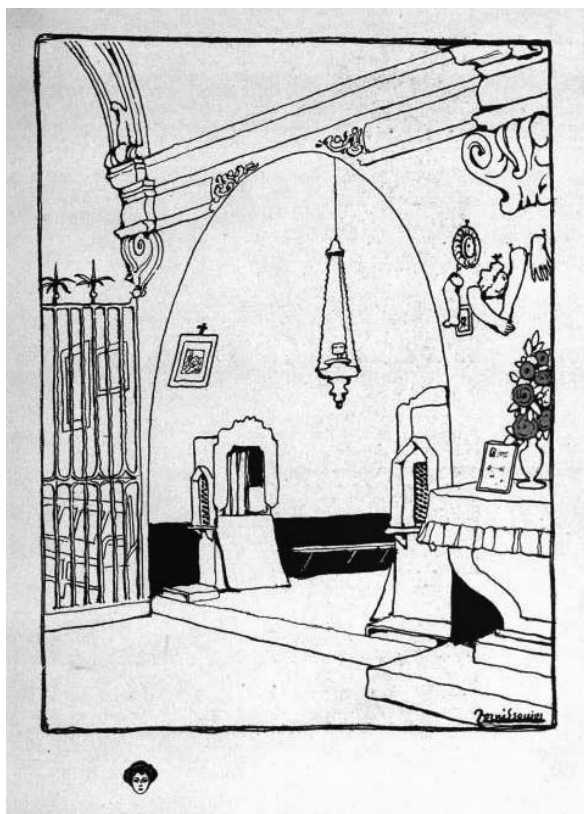

I mentre Dídac de Rocabertí, reforçat pel bel·licós i ben informat Urbà VIII Barberini, promou el romiatge a la Moreneta dels Pirineus els dies de l'Assumpta, Sant Gil i Sant Lluc, el mestre s'obliga a executar el retaule «conforme la trassa del sagrari i la trassa del retaule en paper, per set centes cinquanta lliures d'argent sols per les mans i a tenir-lo assentat el dia del Naixement de la Verge de 1648».

L'ajuden el mestre escultor Antoni «Domenjo» i el fadrí Josep Buada, actius, almenys el primer, a Queralbs des de 1608 i que ara obren el retaule de Sant Antoni de Pàdua del santuari de Núria promogut per Antoni de Reart, arxiver de Catalunya, nascut a Perpinyà i Maria Jaén.¹⁸

La fusta és del bosc de la Verge, ja que el contracte preveu que «es facin de pi melis els pedrestals de les primeres columnes del mig per estalviar i la resta de til·ler», arbre que creix a Queralbs. Es compra un salze per 18 sous i àlbers per a les parts més delicades, malgrat que la historiografia digui que «ni un sol arbre dels de la vall ha estat sacrificat en motiu de les obres del santuari».¹⁹

Dídac de Rocabertí vol que el retaule sigui una «illa de pau i de justícia», un lloc de trobada i de «pau i treva», seguint l'abat Oliba, en el que l'ha instruït l'oncle Miquel, benedictí de Ripoll.²⁰

Pere Torner Esquius.
Dibuix del retaule i la
reixa de l'altar major
de Núria. (Biblioteca
de Catalunya. Fons
Salvany)

El retaule, inspirat en el retaule major d'argent de la catedral de Girona i en el de Santa Maria la Novella de Florència, ha de ser bastió contra el protestantisme, conquerir pacíficament la vall, i unir les advocacions tradicionals i les de la família. Dídac de Rocabertí comissiona i corregeix la traça, perquè la gran peça pugui ser llegida fàcilment pels fidels, els viatgers i els «enemics». La vol de 38,5 pams d'alçada «des de la terra a la volea per vint-i-sis d'amplada i [...] traure de la fornícula de la segona andana, la imatge dibuixada al centre entre dos serafins de mig cos a cada part [que] no s'ha de fer en el retaule».

Narcís Camós al *Jardín de Maria* de 1657,²¹ el descriu poèticament com una «flassada» que embolcalla la Verge, que protegeix la frontera i és:

[...] de madera la qual aunque de tantos centenares de años, es muy maciza, de alto dos palmos y medio. Está sentada y toda ella es de un color como leonado muy obscuro: el manto le baxa desde el ombro y juntándosele en el pecho le viene sobre la falda por baxo del brazo. Tiene

La nova Verge de
Núria proposada per
Narcís Camós.

[...] estrellas negras pintadas y la vasquiña coloradas. Es muy afable y tan morena de cara que parece negra: [...] muy hermosa, con los ojos muy modestos y mortificados. Los cabellos tiene negros y echados hasta el cuello y los pies agudos. Al Iesús, de alto un palmo y medio quarto, tiene sentado en la rodilla izquierda, vestido con sayo del mismo aunque descalço. Da la bendición con la derecha y a la izquierda tiene un librito llano sobre la rodilla izquierda. La Virgen le tiene la derecha delante del pecho y la izquierda un poquito sobre la espalda.

Camós vol formar part del retaule i per aquest motiu ofereix, malgrat que li agradi, dos models per a una nova Verge: una de molt bella asseguda en una cadireta com a alternativa a la proposada per Casamira i una altra inspirada en Rafael. El retrat és seguit fil per randa per Francesc Marès, que afegeix el que vol sentir Dídac, o sigui, que la Verge entre pilastres i airoses columnes és:

[...] molt semblant al color de la Sagrada Imatge de Montserrat [ja que] gusta ésser pintada Moreneta, assentada en una Cadireta amb braços y espatllera [...] de la mateixa fusta que la Sancta Imatge.²²

Sis graons i un sagrari peanya sostenen la Verge. A la porta del sagrari hi obra un Eccehomo de tres pams de mig relleu entre les figures de Melquisedec i David, inspirades en les imatges de Santa Maria de Ripoll de l'escultor de Perpinyà Jordi Lleonart.²³

Domènec Casamira. A l'esquerra: Relleu de l'Anunciació del retaule major de Núria.

A la dreta: Relleu de la Visitació del retaule major de Núria.

El contracte preveu que entre dos canelobres de mig relleu, àngels i núvols «s'hi posarà una custòdia». Casamira dibuixa el sagrari en una traça a part, inspirant-se en el de San Lorenzo de El Escorial, que coneix gràcies a un gravat de Pierre Perret. La custòdia obrada per l'argenter Pere Pujol de Perpinyà i oferta pels Piquer d'Illa,²⁴ fa fefaent que l'art no té fronteres i uneix les dues bandes dels Pirineus, com vol Dídac de Rocabertí. Sostenen el peu del retaule sis àngels-atlants, que com els mascarons de proa dels vaixells d'Arles, són les bases de les columnes i pilastres, sota les quals els evangelistes fan discursos pacificadors «sortint d'un ou», com diu el contracte. S'inspiren en la sanefa de Jeroni Xanxo del retaule de la Pietat de la Seu d'Urgell, bisbat amb el qual Casamira manté fluïdes relacions, tothora inèdites.²⁵ A la vegada influiran el retaule de Cartellà, volgut pels Desbac, els cosins de Dídac de Rocabertí i l'orgue d'Illa de Conflent obrat pel vigatà Jacint Morató.

Dels frontons sobresurten sant Pere i sant Pau, patrons de Núria i guardians del «paradís» de Dante, que són les «rapisses» de la sanefa, com ocorre sovint en els retaules del Ripollès i la Cerdanya.²⁶ A banda i banda, Dídac de Rocabertí fa esculpir el propi escut: una armadura de cavaller sobre quatre barres d'or decorades amb les campànules dels Rocabertí sobre fons vermell i el paó dels Pau de color violeta sobre fons blau.²⁷

Són fonamentals per a la política de Dídac, els «Mysteris de Christo y de la Sanctíssima Verge» notats per Camós, que serveixen per connectar el cos central als laterals. L'escultor els treballa amb cura, encara que no els dibuixi a la traça per acordar-se als postulats del

Domènec Casamira.
 Relleu de l'Adoració
 dels Reis del retaule
 major de Núria.

comitent. A dalt, l'Anunciació presenta una Verge que, com vol la moda, llegeix el quadern en llemosí de la història de Núria, lligada als Rocabertí,²⁸ recolzada en un faristol en contraposició a Jesús, que en altres relleus vol ataüllar-ho tot. L'àngel Gabriel amb un moviment de les ales assenyala el camí que Déu ha disposat per mitjà de tres raigs que envia al cor de la Verge, l'*alter ego* de Catalunya i de l'esposa, educada a Jonqueres,²⁹ que l'ha seguit i que aquí, dolçament, es posa una mà al pit i estén l'altra en signe d'acceptació.

La Visitació deu molt al Carmine de Florència, que Casamira coneix pels gravats i tractats. Decideix privilegiar el moment en què Maria-Anna de Sarriera i Elisabeth-Cecília de Descatllar, com unes dansarines es fonen en una abraçada davant del palau dels Rocabertí. Re-alça el gest, que voldria estendre a Catalunya i França, la contrapartida de les protagonistes.

A baix, el Naixement de Jesús té lloc en un pessebre d'un palau, com Peralada. La Verge mostra el nadó nu a cinc pastors: tres ancians, barbuts, vestits amb túniques, calçons i elegants capells cobrint els rínxols, que són els retrats del «Barbut» de Queralbs, Joan Vigo d'Er i en Ginovès de Llo.³⁰ Els pastors joves, com per Sant Gil, porten xais a l'espatlla per al Minyó. Dídac de Rocabertí potencia la festa del sant, en ser una diada de germanor de persones i ramades, un exemple que voldria per als catalans. L'escenografia agrada tant que es repeteix per Nadal quan «els pastors de la contrada típicament abillats [fan] les ofrenes tradicionals a Madona [i canten] les populars cançons».

Dionís Baixeras
Verdaguer. *L'aplec de
Núria*. (Oli sobre tela,
100 × 180. Col·lecció
particular)

En els pastors joves retrata Esteve Auquer i Miquel Constans de Queralbs, sorpresos pel càntic de tres àngels, que entre núvols sostenen el lema *Gloria in excelsis*, com a Santa Maria de Ripoll, on l'ambient és, però, molt més tradicional.³¹

Posa cura en l'Epifania o l'Adoració dels Mags, un motiu inspirat com els anteriors en Agustí Pujol i que trasllada idealment des de Girona i Peralada. Aquí els reis d'Espanya i França, amb capes i cues, sostingudes per patges i corones com les de Rafael a les Stanze del Vaticà, ofrenen una treva al Minyó, que juga a la falda de la mare, elegant, asseguda en una cadireta i protegida per Josep. El mestre anticipa Camós i ofereix un model més «re-tauler», il·luminat per la claror del Halley, que ha ajudat a trobar el camí de la reconciliació. L'estel focalitza l'atenció de l'espectador, imitant l'efecte creat per Lleonart als retaules de Santa Maria i Sant Eudald de Ripoll.³²

La crueltat de la guerra i la por en l'esdevenidor fan que els autors omplin el retaule amb un calvari i 29 advocacions de les diverses valls que aquí es reconcilien i denoten *horror vacui*. Les fornícules laterals presenten belles talles *de bulto* de Sant Jaume Major, patró de Queralbs, per al·ludir al camí que espera al poble català, a imitació d'Israel i sant Gil abat, escultor com Casamira, present des del 1602 i patró dels pastors dels Pirineus, al qual ret un homenatge. A dalt apareixen els sants protectors dels Rocabertí que s'incorporen al «servei de la frontera»: sant Antoni Abat i sant Benet de Núrsia,³³ sant Domènec i sant Francesc³⁴ fundadors d'ordes, sant Agustí i sant Jeroni, pares de l'església, i sant Pere Màrtir,³⁵ per

fer competència a Puigcerdà i la popularíssima santa Margarida, present a l'esglesiola des del 1162 com a patrona dels catalans. Per sort per al retaule, el nostre comte obvia sants i santes perquè s'hauria assemblet a l'infern de Dante pintat en una capella de Santa Maria la Novella, una referència constant.³⁶

El retaule fineix clàssicament i elegantment en un calvari com el de Catalunya, per traslladar idealment a Núria el retaule gòtic de la catedral de Girona.³⁷ En ell tot té una explicació, per això el mestre comença a treballar el dia de Sant Joan, data en la qual s'obre el santuari, arriben els ramats i se celebra l'onomàstica del segon fill de Dídac.³⁸ Casamira es compromet a tenir assentat el retaule el 8 de setembre de 1648, però és beneït amb anticipació el 12 d'agost amb la pica baptismal obrada amb pedra de Surroca, ja que la local «no dona més que per fer un carejat, situada al capdavall de la iglesia [...] de pedra gran, rodona i molt ben treballada per a tenir aigua beneïta» i perquè al poble minaire, malgrat la carestia i la guerra, el santuari hi ha comprat terçons.³⁹

La bellesa del retaule fa que sigui copiat per molts pobles, entre els quals Ger, i que faci pujar munió de pelegrins. Dels mateixos «a 4 octubre 1648 Jaume Cabanyes de la vila de Canet de Mar, costa de Gerona després d'ofrenar trenta rals de caritat per marcès grans té rebudas, [promet] que quan vullan dorar lo retaula donerà 100 rals».⁴⁰

Imiten el gest el mercader de Barcelona Bernat Oliver, senyor de Vilamanya, procurador dels Cardona,⁴¹ i Narcís de Rocabruna Sampsó de Montpalau, senyor de Maià de Montcal que, com Dídac, atorga 500 lliures «en obsequi de la Casa de Nostra Senyora». Arriba tanta gent que el 8 d'octubre té lloc un desagradable incident entre Jaume Constans i el capellà Martí Rafí, que acaba als jutjats.⁴²

El poder de convocatòria del comte és notable, ja que es recullen 776,6 lliures, 164 sous i 24 diners, 3 dobles i 1 peça de vuit i 1 peça de quatre d'ofrenes, misses i llegats,⁴³ xifra que supera àmpliament el preu fet. Es recullen també 89 peces d'argent,⁴⁴ de les quals dos canelobres, una llàntia i 60 lliures d'oli són portats per Tona, per fer la competència a la llàntia oferta el 1624 pels Solanell.⁴⁵ I deu imatges i orfebreria: dues corones,⁴⁶ dues campanetes, una cullera per l'encenser, un frontal inspirat en el de la catedral de Girona i dos rams amb florerres. Part de les peces són foses pels Figarola d'Olot per fer complements concordes amb el retaule, amb precedència als treballs del barceloní Bonaventura Fornaguera. Trentavuit presentalles són d'or i pedres precioses⁴⁷ entre les quals una Immaculada, cinc creus amb pedres i dos parells d'arracades amb brillants, que la Verge llueix durant l'estada dels devots, per voluntat de Josep Viguet, que «és lo qui adorna la Sagrada Imatge de Nostra Senyora, en lo qual ministeri és molt cuidadós». En augmentar les ofrenes són dos els que s'ocupen de «vestir la Verge tots los dies [...] amb gran cuidado en adornar la Sagrada Imatge i los altars [...] los quals adornen amb diversitat de flors i [...] cuiden de tenir la sagristia ben endreçada».

Domènec Casamira.
Relleus de la sanefa
dels evangelistes: sant
Mateu i sant Joan, sant
Marc i sant Lluc del
retaul major de Núria.

Devots francesos com Miquel Gatinas de Ceret i Guillem Planes de Medes de Conflent posen de moda l'ofrena de corall, i Campelles i Bruguera, «una olla de bronze ab sas cobertoras i lleves» per poder cuinar quan hi pelegrinen any rere any. Arriben ofrenes de canelobres de coure i llautó i dos taulons pintats, que Pere Patllari de Palau i Anna Badia de Camprodon acosten al retaule per formar-ne part, com ocorre encara al segle xx segons el dibuix de Pere Torner Esquius i les fotografies de Louis Roisin. I com que sols es pot treballar a l'estiu, els pelegrins ofrenen 42 peces de cera per poder treballar quan el sol es pon.

Les dones de la vall aporten 70 peces de roba, les millors de llurs aixovars, i els parents dels Rocabertí 39 ornaments per l'altar, «una cortina de tafetà encarnat amb flocadura de plata» i cinc mantells⁴⁸ per a la Verge i el Minyó «brodats i fins, un de de color verd i vermell de tela prima amb puntes, un altre de tela blanca matissada de flors, fruites, ocells i la Inmaculada Concepció de seda de diversos colors, un de blau forquasat, un de coloretas i un altre de vermell brodat amb flors de plata», amb la casulla corresponent. Arriben també dos vestits, dels quals immediatament es ven el «groc amb manigues llargues» per la mala sort que comporta i que substitueixen per un de «llama d'or ab puntes».⁴⁹ El canonge penitencier de Barcelona, Pere Joan Atxer de Camprodon, porta un missal il·luminat a Itàlia i és ell qui comissiona amb el germà Benet el retaule de la capella de Sant Pere del santuari, per ornar

el qual el 1646 compra a Roma un quadre dels sants Pere i Bernat.⁵⁰ Dos anys més tard Joan Casanovas Ventallola contracta el pintor de Puigcerdà Climent Fabra, per dues-centes lliures per «daurar lo Retaule de la iglésia [...] de Serrat» i donar-se un to.⁵¹

Arriben així mateix una càrrega i dues mesures de blat, un toro, una ovella, un quintar de ferro i el llibant d'un mestre de cases, el bé més preuat que té.

Protagonistes de l'obra són els Solanell i els cosins de Dídac: Jeroni Ribes de Vallgornera i Maria de Boxadors de Camprodon, Ramon de Pau de Ceret i Bernat de Montpalau, senyor de Maià. I petita noblesa com Teresa de Copons i Jeroni de Pastors de Còdol, fundadors de la confraria de Núria i varvassors d'Enveig, Antoni de Viladomat i Francesc Vila de Berga i Francesc Compte de Vilafranca de Conflent, que el 2 de setembre de 1645 és assassinat i és el primer a ser sepultat al transsepte per la devoció mostrada en haver-hi pelegrinat amb Miquel Sucart i Baptista Amalric de Prats de Molló. Col·laboren els cavallers gironins Maria i Jaume de Cartellà, Josep i Teresa de Colomer, l'apotecari i ciutadà honrat Andreu Alba i Francesc Roca de la Barca, que llega a Núria béns que primer volia deixar a la Col·legiata de Sant Feliu.

La prova que Dídac de Rocabertí és un personatge respectat, la trobem en el fet que obté deixes quantioses de canonges de Girona com Rafael Escura —promotor del retaule i la reixa de la capella de Sant Esteve de la Seu—, l'«estator» Joan Bassedes de Biure, el tresorer Pere Pau Vilamajor i l'«antiquior» Amadeu Ferrer. També del sagristà Lluís Alberic i Pere Joan Atxer de Barcelona i Antoni Puget de la Seu d'Urgell. I de catedràtics de la Universitat de Barcelona com Francesc Marès, Vicenç Vinyals i Armet i beneficiats com Joan Baptista Calça de Girona, Francesc Brinco de Santa Maria del Mar i Bernat Pujolar de Sant Andreu de Bestracà que fa «un vot [...] de servir a la Mare de Déu un mes a sos gastos y dir todas las missas que en dit termini diria de les cantades».

S'hi afegeixen els rectors de pobles com Santa Pau, lligada estretament als Rocabertí,⁵² Jaume Ponter de Campelles, Josep Viguet de Queralbs i Joan Pontons de Tona. Fan deixes sis frares i una monja: els benedictins Josep Boxeda de Ripoll i Josep Cerdà de Camprodon, el caputxí Fulgenci de Girona d'Olot, el jesuïta Jacint Castelló, els carmelites Francesc Ascaró d'Oleta⁵³ i Esteve Gou de Barcelona i l'agustina canongessa de Peralada Maria Farrer, que hi va en dues ocasions, malgrat que la comunitat s'hagi hagut de refugiar al castell de la Bisbal.

El capità Cuc és l'únic militar que hi porta un present, els altres estan massa enfeinats en la guerra del Rosselló. Hi pugen per celebrar Sant Iu, professionals del dret com els notaris Gabriel Vazia, Josep Illa i l'estudiant Francesc Mas⁵⁴ de Ripoll, Guillem Bonada, Pere Ponter i Joan Camps de Ribes de Freser, Josep Boleda de Barcelona i el jutge de Puigcerdà

Antoni Pujol. I entre els professionals de la salut trobem el cirurgià Jacint Mitjavila d'Olot, el doctor Agustí Calvet i l'apotecari Cristòfol Parra Pòntic de Barcelona.

Nou són els mercaders que hi col·laboren: els Cabanyes de Canet de Mar, lligats als Rocabertí, Josep Mandó de Puigcerdà, Joan Cassà, Joan Roig, Francesc Fons menor, Francesc Claret, Jaume Puig i Jaume Falguera de Barcelona i Antoine Bentier de Carcassona i tres sastres: Miquel Soldevila de Puigcerdà, Pere Roura de Pardines i Miquel Cases de Queralbs.

Porten presents pagesos com Pere Torner de Borredà, Joan Puig Morera de Fustanyà i l'esmentat Joan Ventallola Casabona, que dona un toro. I dos pastors de Queralbs: Esteve Auquer i Miquel Constans, retratats al retaule, el firaire Joan Ascuder, el corder d'Arles Arnau Roger, els mestres de cases Climent Serra de Pontós, Ferrer, Blancafort i Marsal de Campelles i els fargaires Belona i Bonada de Campdevàrol i Queralbs, Pau Carbonell i Francesc Piguillem de Toès.

El bon Dídac demostra controlar el territori català, gràcies a la política de pacificació però sobretot per les curacions i la descendència obtinguda per moltes famílies, després de fer el «tour» dels santuaris.⁵⁵ De les 200 presentalles, 55 provenen del Rosselló i la Cerdanya, entre les quals destaca la de Maria, la filla de l'escultor Lleonart, un dels mestres de Casamira.⁵⁶

Armari dels mantells de la Verge de Núria. (Fotografia: N. Coma. Propietat del Museu Etnogràfic de Ripoll) (ACRI)

El daurat i estufat del retaule

El 1655, després de la pesta i el pas de vuit mil soldats de l'exèrcit francès del Príncep de Conti,⁵⁷ el bisbe de la Seu i exabat de Montserrat, Juan Manuel de Espinosa, creu arribat el moment de daurar el retaule, acollint la petició popular. Vol retre homenatge a Dídac de Rocabertí, mort a Perpinyà el 1649 i enterrat a la tomba de la capella de Sant Pau de la catedral de Girona, obrada pel picapedrer Tomàs Albanell, que hi ha traslladat el sepulcre de Bernat de Pau i les despulles del pare de Dídac i de la filla Cecília.⁵⁸ Anna de Sarriera, en enviudar assisteix a la mort dels germans al Mercadal de Vic, però se sobreposa i tot i tenir els béns confiscats, troba els diners per al pagament del daurat.

Contracta el pintor, que acaba de daurar el retaule major de Santa Maria de Ripoll durant l'ocupació francesa de la ciutat, Ponç Germà (Ripoll, 1607-1679), fill de Joan Germà «Segabaxet» teixidor de llanes de la Pobra de Lillet i Elisabeth Fabra, de la família de batifullers d'or de Barcelona,⁵⁹ per un preu fet de 1.750 lliures. El notari de confiança del pintor, Onofre Pont menor, per aquest motiu puja a Núria el 12 de setembre de 1656 per ofrenar amb l'esposa Maria «una jarreta de or» per fer-ne simbòlicament els primers pans i firmar el contracte. Es tracta probablement del segon retaule de grans dimensions del mestre, que compta amb l'ajuda del pintor de Ripoll Joan Coll,⁶⁰ que ha après l'ofici, com ell, al taller que l'olotí Jaume Vilanova obre a la vila monacal. I com que primer cal fer les bastides, desfer i tornar a muntar el retaule, ajuden el pintor fusters com Antoni d'Oceja, mort mentre hi treballava,⁶¹ Antoni Cases de Ceret⁶² i Magí Mas de Ribes de Freser, fill d'Anton Mas, actiu a Perpinyà, que en lesionar-se ofrena una cama de fusta, tan emblemàtica com la de Ramon de Pinós.⁶³ En el daurat, que sembla la tomba de Tutankhamon, el substitueixen els fusters de Ripoll, Francesc i Sebastià Saló, que amb el mestre i l'orguener de Centelles, Francesc Galtaires, obraran l'orgue de Sant Pere de Ripoll.⁶⁴

Assenten el retaule els mestres Pintor i Sallis Pasqual, amb peces reforçades pel sogre del darrer, el fargaire Anton Bonada i el serraller de Puigcerdà Cosme Bonet que fa «un pany amb sa clau per la porta del corredor», per tenir condret i protegit el retaule d'or.

El daurat és descrit per Marès «molt ricament dorat amb stufaturas a todas la figuras», ja que els pans d'or, com al Miracle de Riner, s'obtenen de la gran quantitat de joies i dobles d'or ofertes pels devots. Confirma que:

Hi treballà intensament durant quatre anys [malgrat que] allí no si pot treballar sinó en lo estiu [...] haver-hi guerra en Catalunya y continuada per tot aquest espay de temps [...] no obstant los grans gastos que se oferian per la guerra, may se parà la obra.

Reconstrucció
proposada per
Montserrat Moli
Frigola del retaule
major de Núria,
ideat per Domènec
Casamira i daurat per
Ponç Germà (1642-
1660).

Gràcies al Llibre de Presentalles sabem que el mestre acaba la feina:

[...] en lo mes de octubre del any 1660 [i] fou [visurat] en lo mes de setembre de 1661 per Mestre [Francesc] Cervera, pintor de Vich⁶⁵ y lo judicà valia mil y sinch centas lliuras de moneda de plata a raó de deu rals de plata la lliura [...] sens cent ducats dit daurador ha donades de sos treballs a Maria Santíssima de Núria, que entre tots seran 1700 lliuras de plata.

El pintor, que és molt generós, ofrena «un faristol tornejat de fusta» tan elegant com el present en el relleu de l'Anunciació, cera per poder treballar conjuntament amb el sastre de Ripoll Pau Peix i daura les corones de la Verge i el Nen. L'import, dues vegades i mitja superior al preu fet de l'escultura, indica que es tracta d'un gran daurat, superior en qualitat al de Santa Maria de Ripoll, on l'abat vol pagar el mínim.

Es recullen 1.603,25 lliures i 26 sous, 7 peces de vuit, una peça de dos i 13,5 dobles d'or provinents d'ofrenes, misses i llegats, els quals cobreixen pràcticament el preu fet del daurat. Arriben també cinquanta-set peces d'argent,⁶⁶ entre les quals destaca un brandonet de Caterina Anna Carrera de Vilallonga de Ter, de millor qualitat que els fets obrar a Fustanyà, dos «cabaços guarnits de fulletes i perles», un calze i una patena d'Esteve Ponter, rector d'Aiguatèbia, cinc cints, dels quals sobresurt el de «vellut gornit amb peces de plata» portat per Rafaela de Cruïlles, marquesa d'Aguilar, dues «colleres per lo encenser» del pintor Coll i Antoni Gaspar «Gasparet» de Queralbs, dues corones per a la Verge i el Nen, de Francesc Atxer de Camprodon i Francesc Roca de la Barca, les quals es posen simbòlicament al cap de la Verge i el Nen, en el moment de la presentació. Porten quatre creus Pere Vilamala,

Pere Colomer d'Olot, el fuster Cases esmentat i altres devots, dues imatges i una planxa de plata per a la pica baptismal. Jeroni Mairó, doctor en medicina de Prada de Conflent i l'esposa Maria porten corall i altres devots peces de cristall de roca i un gran mirall per a la sagristia. Els devots ofrenen quaranta-una peces d'or i pedres precioses,⁶⁷ de les quals destaquen els anells amb diamants, topazis i maragdes donats per Cecília de Beart d'Ortafà, Joan de Pau i Pere de Montcada. Francesc Puigmoltó de Puigcerdà porta un cavallet, i altres persones tres creus curulles de pedres precioses i dues gerretes. Els argenters Joan i Magina Fabra de Perpinyà ofrenen una imatge de l'Esperit Sant, obra per ells, i Àngela Orneja de Cassà de la Selva «un cinto de vellut amb set planxes grans d'or».⁶⁸

Anna de Sarriera troba diners per al daurat fins i tot en el segrestador dels Rocabertí i jutge del Reial Consell, Felip de Copons i en Narcís de Rocabruna, però sobretot aconsegueix que hi contribueixin amics i parents com Joan de Biure de Margarit i l'esposa Rafaela de Cruïlles, marquesos d'Aguilar i comtes de Mosset, Pere M. de Pastors i Teresa de Copons de Puigcerdà, els Barutell de Perpinyà, Estefania Castells de Sant Hipòlit de Voltregà i Ignasi del Viver de Descatllar «amb ses camarades» o sigui el seu destacament. Paguen així mateix gent de classe mitjana com la «Maria polvoraire», mare de l'escultor Miquel Bover major de Ripoll, els Salvador apotecaris de Barcelona que estudien la flora de la vall i la d'Eina, Bernat de Ripoll, cabiscol de la catedral de Girona i els firaires Francesc Romero i Francesc Malla, que prometen tornar «molts anys», tanta és la devoció dels gitanos per la Verge de Núria.

Pobles com Fornells de la Muntanya, Dòrria, Castellar, Prats de Molló, Santa Llogaia i Santa Margarida de Bianya fan notables donacions. També els de la vall de Camprodon per obtenir la recuperació de les truites del riu, mentre Tortellà, Montagut i Argelaguer tiren creus beneïdes als estanys de Carançà per protegir les collites de les pedregades, fet que ofereix una nova versió de Noucreus.

Els Salvador ofrenen un berninià sol de cristall de roca per coronar el calvari, i Joan Xautó de Pardines una pintura de Sant Josep que junt a un tauló, s'han de col·locar en la paret de la capella, que sembla el camarot dels Marx.

Moltes dones, entre les quals les de la família del batlle de Queralbs i dels Pau de Ceret, tornen a oferir part de l'aixovar,⁶⁹ i la noblesa amiga i parenta ornaments per al retaule i la Verge, per tenir-la «controlada», amb l'excepció del cosí Martí Dalmau de Rocabertí,⁷⁰ marquès d'Anglesola i comte de Peralada, que no dona res, en dir ser «pobre de solemnitat», malgrat que Peralada, gràcies a Alexandre VII Chigi reneixi el 1661.⁷¹

Destaquen les casulles ofertes per Valentí Boro, rector de Santa Llogaia, i la d'Hug de Barutell de Cabrera, senyor de Foix, germà del bisbe de la Seu nomenat pel rei de França.

Maria de Perapertusa, comtessa de Jóc, Susana de Tord de Ripoll i Mariàngela Martell broden cinc bosses de corporals, Margarida Calsan de Sant Vicenç de Constantí un frontal i Maria de Colomer, una de les sis toquilles ofertes, perquè vol que la Verge de Núria la porti sempre com la Mare de Déu del Collell. Destaquen les «sinch canes de seda d'or» d'Isabel de Magarola, germana de l'abat de Sant Pere de Galligants i sis mantells per a la Verge i el Minyó oferts per Caterina Peix de Queralbs, Joan Vigo d'Oleta i Joan la Llana de Formiguera de color blau.⁷² Una devota de Solsona n'ofereix un de morat i el rector de Sovelles, Joan Font, un «de domàs verd amb roses», que denota la influència de la devoció del Roser.⁷³ De les quatre cortines, destaquen les valorades en tres-centes lliures dels cosins Vallgornera-Boxadors, que realcen els colors de la bandera en ser «de tafetans grochs y carmesí y deu caigudes per cada part de la capella y cortinetes de tafetà carmesí amb algunas puntas de plata per la pastera on està Nostra Senyora».⁷⁴

El daurat fa tanta il·lusió que arriben vuit càrregues de blat de Pere Oliu, rector de Fustanyà, una càrrega d'oli i quatre vaques braves i dues de llet, que governa el pastor d'Er, Joan Vigo. Però també 4 peroles i una olla i una campana, símbols de Núria, de Climent de Palmerola, rector de Sant Pere de Mediona. I cera per a lluminàries extraordinàries i treballar. El poble de Setcases n'ofrena una arrova, altres pelegrins sis peces i Pere Ribó, conseller de la Seu d'Urgell, tres atxes.

Anna de Sarriera demostra tenir un poder de convocatòria superior al del marit, ja que rep 158 peces de zones properes, dels feus de l'Empordà⁷⁵ i trenta-vuit de la Catalunya Nord.⁷⁶

La Verge de Núria en un gravat del segle XVIII.

La verge de Núria
sobre el peu de l'altar
obrat per l'escultor
d'Illa Joan Pere
Casanovas (1686).
(Fotografia: N. Coma.
Propietat del Museu
Etnogràfic de Ripoll)
(ACRI)

Els complements del retaule

El retaule resplendeix com un joiell quan és «tancat y clos amb una rexa de ferro que y han fet molt gran y hermosa, pagada de almoyna de alguns particulars devots [que] ha costat passadas las quatrecentas lliuras de plata amb lo que lo Altar de Nostra Senyora està molt decentment adornat, feta y posada amb lo favor de Déu lo any 1666», gràcies al donatiu de Dòrria i Fornells de la Muntanya, en salvar-los la Verge de la pesta. Després del Tractat

La Verge de Núria
sobre el peu de l'altar
entre xais i l'olla, la
campana i la creu.
(Fotografia: N. Coma.
Propietat del Museu
Etnogràfic de Ripoll)
(ACRI)

dels Pirineus, la Verge continua sent la patrona dels pobles de la Cerdanya francesa, visitats pel bisbe de la Seu, ja que si bé pel Tractat passen civilment a França, el mateix s'oblida de passar-los eclesiàsticament. El bisbe de Girona revoca la llicència per aplegar per a Sant Antoni de Perpinyà, concedida quan hi treballaven escultors i pintors com Josep Casamira.

Acaben d'embellir el retaule major de Núria els Rocabertí i els francesos. De forma especial quan Anton de Rocabertí es casa amb la cosina Maria Anna de Sarriera, i fa portar a Marès «un platillo y canadellas de plata amb sas armas, molt ricament gravadas ab una servilleta de fil y grana per lo servei de Missas y adorno del Altar de Maria Santíssima [...] per complir la devotió feu son pare cuius anima *in bonis demoret*».

I malgrat no tenir descendència no va a Núria, però l'any 1683 el mateix cronista torna a portar «una joya d'or [...] de tres unses y tres argensos, contenen cent sexanta nou esmeraldas fines amb les armes al detràs esculpidas [...] en satisfacció de aquella annua pensió de 25 lliuras barcelonesas que quiscun any a dita Santa casa durant la vida [...] dit don Antoni y dit Senyor Dídac acostuma satisfer amb differents dadivas per servei y adorno de la Sagrada Imatge», que si lluís totes les joies superaria la Macarena.

Relleu del brau que troba la Verge de Núria. Polsera del retaule major.

Relleu del retrobament de la imatge de la Verge de Núria. Polsera del retaule major.

En un gest insòlit, Anton de Rocabertí, l'any 1671,⁷⁷ paga la construcció d'una nova hostatgeria⁷⁸ que no freqüenta, ja que quan mor a Vilanova de l'Aguda, el seu Urbino particular,⁷⁹ ho fa sense descendència, motiu pel qual el títol passa al germà petit Francesc, comitent del daurat del retaule de Santa Maria del Collell, obrat pels mestres Ponç Germà i el fill Josep.⁸⁰

Relleu de l'intent de trasllat de la Verge de Núria a Queralbs. Polsera del retaule major.

Relleu de sant Gil defensant la daina dels soldats. Polsera del retaule major (1720-1724).

Relleu de l'arribada d'Amadeu per bastir una nova església. Polsera del retaule major (1720-1724).

Relleu de la construcció de l'església feta per Amadeu. Polsera del retaule major (1720-1724).

Maria de Rocabertí, en record de l'avi envia el 1683 «una sortija de or y diamants per devoció» i el 1692 «un manto per Maria y per lo Minyó, una casulla amb stola y manible, un pàlit, una bossa de corporals i cobricalsers de espolín de or de color blau» perquè faci joc amb les peces del santuari. Demostra el coratge d'Elionor Rocabertí present a Núria el 1601, de l'àvia Anna o de la dominica Hipòlita de Rocabertí, morta en olor de santedat i invocada pels malalts desnonats.

Guillem de Rocafull de Rocabertí (1654-1728), comte de Peralada, fa construir de 1720 a 1728 per quatre-centes dobles un cambril «dins el qual està col·locada amb un hermosíssim Trono aquella celestial Imatge, amb dos frisos pintats sobre la paret dels costats i altars del Sagrament i de sant Gil, sant Pere i sant Bernat i sant Antoni».

Els nous relleus, d'una mà més matussera que la de Casamira, però graciosa, representen el retrobament de la Verge feta per un brau, la solemne processó i el fallit trasllat a Queralbs, entre els escuts de la família, col·locats sobre la porta d'accés, amb corona i quatre camps: tres gules blanc-cendrós damunt camp blanc, cinc castells d'or damunt camp vermell, tres bandes daurades amb campanetes negres sobre camp vermell i tisoires, estenalles o olletes damunt d'un camp d'or.⁸¹

Fa brodar així mateix «dos casulles y un frontal o pàlit de llama blanca amb brodadura de or», perquè el cambril sigui la segona capella de la família i a part d'afavorir la nissaga, la Moreneta dels Pirineus «vetlli la plana entre el cant de l'ocell i la flaire de la flor ribetana [...] blanca d'estrelles voltada d'un bell cambril».⁸²

Martí Giralt de Massa de Tor el 1686 fa «dorar la corona de la Mare de Déu» per magnificar l'espectacle i des de la Catalunya Nord, l'escultor d'Illa Joan Pere Casanovas fa «una gornisa per lo peu del altar de Maria Santíssima» el 1682, mentre Francesc Terrerós de Codalet, i Teresa de Cremadell de Perpinyà, el 1723-1724 fan obrar «per adorno y compliment de escultura falta al Retaule Major de Nostra Senyora als costats».

El retaule s'amplia amb relleus de les històries dels sants Gil i Amadeu, força divertits. Del primer es representa el moment en què protegeix la daina dels soldats i cuina per als pastors. Del segon quan basteix l'església el 1062, després de rebre llicència. Altres relleus il·lustren la llegenda daurada de Núria en la qual un diable des d'un arbre, l'únic que s'ha salvat en fer el retaule, tempta els pastors, que successivament demanen perdó davant d'una capelleta, que s'assembla a les representacions de Lourdes i Fàtima.

Relleu del dimoni temptant els pastors.
Polsera del retaule major.

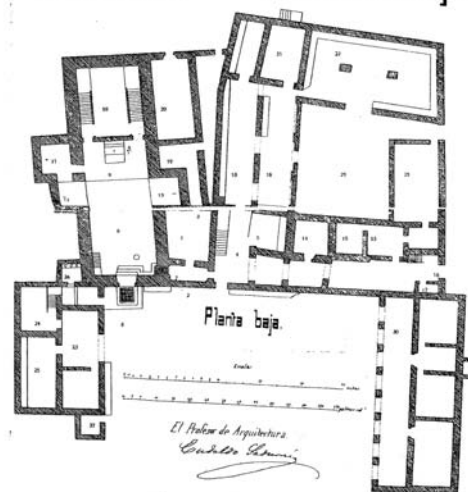
Relleu del pastors pregant després de la temptació. Polsera del retaule major.

Epíleg

I malgrat que la llegenda diu que el retaule fou cremat⁸³ pels ferits per escalfar-se durant la passada guerra, la seva bellesa perviu en la nostra memòria gràcies a fotografies, que ens han permès reconstruir el retaule major del santuari de Núria, obrat per l'escultor Domènec Casamira i daurat pel pintor Ponç Germà de 1642 a 1660.

**Santuario y edificio de
N.ª S.ª de Nuria.** **Provincia de Gerona.
Término de Caralps.**

Plànol del santuari de
Núria de l'arquitecte
Eudald Sadurní.

El desmuntatge del
retaule de Núria.

Nou altar de
l'Anunciació.

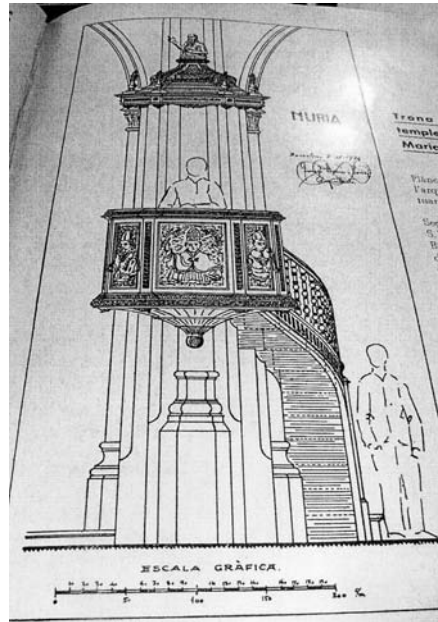
Nou altar de la
Visitació.

Nou altar del
Naixement.

Nou altar de
l'Adoració dels Mags.

Trona de la nova església de Núria reutilitzant la sanefa dels evangelistes del retaule major.

Memorial dels donants per a la construcció del retaule major de Núria

1638

Dídac de Rocabertí de Pau i Anna de Sarriera, 550 lliures: 25 cada any de 1627 a 1648.

6 d'agost: Llegat testamentari de Vicens Cerro, beneficiat de Castelló d'Empúries, «una mula negra sobredesdentada amb la barda y albarda y demès guarniments, matalàs y flas-sada, més tota la roba que tèn a la casa de Núria de Caralps, més la soldada de conduir la casa de Núria».

Josep Puigblanch i esposa de Perpinyà, «figura de plata de axura de un capellà y 2 lliuras de sera blanca».

8 d'agost: Pere Roura, sastre de Pardines, «faldilles de cordellats blancs terra».

Per mans de Joan Baptista Calça, beneficiat de la Seu de Girona, 25 lliures de Rafael Escura canonge (de Girona).

12 d'agost: la senyora Rosa Blanch de Perpinyà, «figureta de plata i cadanyelleta de plata».

2 de setembre: Anna Prats d'Artés, «cadaneta de plata amb tres marias».

5 de setembre: Eulària Santjaume de Serrat, «gorguera guarnida de red».

29 de setembre: Maria Farrer (canongessa), de Peralada, «figura de plata de la atxura de una cara».

s.d., Llegat testamentari de Ramon Oliver, senyor de Vilamanya: 50 lliures per l'obra.

1639

25 d'agost: Maria d'Ortafà, «campaneta de plata [amb una] cadaneta».

31 d'agost: Fra Fulgenci de Girona, caputxí d'Olot, «una cortina per Nostra Senyora de tafetà encarnat amb flocadura de plata y uns corporals amb punta de gulla grans y gentils».

3 de setembre: Margarida Perramon de Bruguera, «un soari complet: un llansol, una camisa, un tocado, una toquilla y 3 siris de sera grega».

7 de setembre: Un de Fontpedrosa, il·legible.

14 de setembre: Josep Illa, notari de Ripoll, «llençol».

18 de setembre: Joan Auguet de Barcelona, «cap de plata».

20 de setembre: la vídua Clemència de Foix, 10 lliures per llegat del marit, Pere de Solanell de Descatllar. Època de Climent Alberic, paborde, «per los obrers de la Capella de Núria, dic 10 lliures».

3 de novembre: Pere Ponter de Ribes de Freser, il·legible.

Pau Carbonell, fargaire, «collera de plata per l'incenser».

1640

31 de gener: Elisabeth, vídua de Joan Calsan de Queralbs, «abrigall de color vert y vermell».

6 de març: Llegat testamentari de Jacinto Badia de Puigcerdà, doctor en drets i rector de Bruguera, per misses al santuari.

10 de juliol: Bernat Clerch de Fontpedrosa, «tovalles y tovallola».

20 de juliol: Montserrat Cadamont, «4 sous, llençol y sortija».

22 de juliol: misser Jaume Ponter, «llençol y una sortija de or».

3 d'agost: Arcàngela Fabra, «tovalles de tela prima amb puntes».

4 d'agost: Maria Jaén, esposa de l'arxiver del rei a Barcelona Onofre de Reart, de Perpinyà, «goset de or».

9 d'agost: Jerònima Calvet Mateli de Barcelona, «manto de tafetà blanch matisat de flors, fruytes y ossells ab varios colors de sedas amb l'alabada Concepció» portat pel marit el doctor Agustí Calvet.

12 d'agost: Maria i l'espòs Jaume de Cartellà, «cadena d'or».

20 d'agost: Maria Roca de Parlavà, «5 anells d'or amb set pedres».

21 d'agost: Devota, «mortalla».

27 d'agost: Jaume Sala d'Oristà, «personatge de cera».

29 d'agost: Cecília Moler de Vic, «creu d'or amb 7 pedras blancas».

1 de setembre: Jacinto Mitjavila, cirurgià de Ribes de Freser veí d'Olot «40 medalles de plata foses pels argenters Figarola d'Olot, arrecades d'or amb pedres violades i perles y llibants per vendre lliurades per Josep Padral paraire d'Olot, veí de Ripoll».

3 de setembre: la senyora Justa Farinós d'Elna, «cinell».

4 de setembre: Joana Fabra, «9 reals o 18 sous».

Susanna Torrellabreta de Vic, 20 rals portats pel doctor Gabriel Vazia, notari de Ripoll.

5 de setembre: Joana Vina de Pigaverna, «corporals».

Joan Pontons, doctor en sagrada teologia i rector de Sant Andreu de Tona, 60 lliures d'oli per a la llàntia i àpoca dels cònsols i del consell de Queralbs.

8 de setembre: Pere Mermià de Sant Feliu de Pallerols, «tovallola de fil amb pua».

Margarida Bernat Puig, «llençol i anell amb la creu de sant Joan esmaltada».

Ramon de Vergara, «tafetans».

Jordi Peix, «llençol».

10 de setembre: Bernat de Montpalau, senyor de Maià de Montcal, «cortines de glassa per la Imatge de Nostra Senyora».

Francesc Mas, estudiant de lleis de Ripoll, «llençols».

Francesca Quintana, donzella de Puigcerdà, «faldilles de xamellot midrat».

12 de setembre: Joan Anglada, «12 reals».

Dos gavatxos, «2 trossos de tela per dos llençols».

14 de setembre: Ramon Casabona, «resta de faldilles».

Fra Boxeda, celler (de Santa Maria de Ripoll), 15 rals i àpoca de Joan Alberic capellà del santuari i Guillem Vilardell paborde major.

16 de setembre: Jaume Ponter rector i la parròquia de Sant Martí de Campelles, «olla amb ses cobertoras y llevas».

17 de setembre: la senyora Lacasa de Prats, «9 rals y faldilla de monasquí valorada en 2 lliures 4 sous o 27 rals».

20 de setembre: Úrsula Hospital de Camprodon, «llençol».

Margarida Brunells, «cobricalser de tafatà norengat mostrejat de blau amb puntes de fil de plata».

30 de setembre: Miquela Pau, «7 palms de forquasat blau».

Montserrat Tomic de Ventolà, «faldilles verdes amb repunt de seda vermell y forra morada».

Estàsia Bonada de Queralbs, «abrigall blau forquasat per mercè de 6 de juliol de 1640 quan caigué una rocha molt gran demont son marit, desemparat dels metges i salvat per la Verge».

2 d'octubre: Margarida Constans, il·legible.

18 d'octubre: Joan Arro rector de Palau, «creu de or amb pedras moradas» inalienable.

19 d'octubre: Magdalena Bover de Queralbs, «llençol».

Marianna Piquer de Ribes de Freser, «llençol».

1 de novembre: Elisabeth Casabó de Queralbs, il·legible.

1641

28 de gener: Llegat testamentari d'Esteve Auquer, pastor de Queralbs, «10 lliures i ovella».

2 de febrer: Llegat testamentari de Violant, vídua de Joan Peix, fargaire de Queralbs, entregat pel doctor Marcer de Llo, durant la visita pastoral per misses al santuari.

15 de juny: Magdalena Calsan de Queralbs, «faldilles vorelles».

2 de juliol: Devota, «camisa».

10 de juliol: Devota, «llençol».

28 de juliol: Batlle d'Eus, «una mortalla».

2 d'agost: Jaume de Puig, botiguer de teles de Barcelona, «cameta de plata».

20 d'agost: Joan N, «agnus de plata».

21 d'agost: Magdalena N. de Prada, 8 rals.

22 d'agost: Cecília Buxeda, donzella de Camprodon, «camisa amb puntes en lo buelto y principis».

Maria Anna Malras d'Arfa, 10 rals.

24 d'agost: Anna Maria Lana del castell de Massa, «faldilles burelles desclar (?)».

Joan Quer menor de Prats, «llençol de bri».

26 d'agost: Margarida Duran d'Argelaguer, «cadanilla de plata».

5 de setembre: «lo doctor Joan Pontons rector de Tona presenta una llàntia de plata y dos candaleros de bronze.»

8 de setembre: «la senyora Gems de Perpinyà oferí una creu de or de valor cent reals».

El pare Francesc Ascaró d'Oleta, «dos siris de sera blanca» d'una devota.

11 de setembre: Antiga Colomina, «faldilles de drap blau».

Arnau Muriel de Puigcerdà, «12 canes de tela».

1642

18 d'abril:, Llegat testamentari de Joan Muigós Morera, pagès de Fustanyà, «vint rals, dich 2 lliures bones obtingan dos anys de temps en pagar dit llegat».

Llegat testamentari de Jaume Girola, pagès i batlle de Queralbs, il·legible.

6 d'agost: Jaume Anglada, «càrrega de blat».

La senyora Foradada de Puigcerdà, «sortija de or».

El mercader Costa de Puigcerdà, «sortija de or».

1 de setembre: Devota de Ribes de Freser, «corporals».

7 de setembre: la senyora P... de Pi, «faldilles de xalandria».

Dalmau Carniser de Sant Pere d'Oliva «camisa».

11 de setembre: el capità Cuc, militar, «faldilles de grana».

Devota de Cerdanya, «llençol de bri».

13 de setembre: Pere Torrents de Cassà de la Selva, «abrigall de coloretas».

Maria Rodeja de Marlant, il·legible.

16 de setembre: Climent de Solanell (paborde d'Aja de Santa Maria de Ripoll), «cap de plata».

9 i 12 de desembre: Llegat testamentari de Joan Abel, pagès de Queralbs, «4 reals a la Obra de Núria».

1643

15 de febrer: Llegat testamentari de Gil Alberic, de Queralbs.

Llegat testamentari d'Antoni Abel de Queralbs.

30 de juliol: Maria Lleonart de Perpinyà, «faldellí vermell».

19 d'agost: Francesc Gou sagristà del Carme de Barcelona, «casulla de domàs blanc».

21 d'agost: Maria Anna Dentaner i una senyora del Tec, «16 siris blancs».

22 d'agost: Devot del Tec, «13 ciris de cera roja».

Jaume de Puig, botiguer de teles de Barcelona, «dos cametes de plata».

24 d'agost: Llorenç Bosch, «tovalles».

25 d'agost: Francesc N. d'Oleta, «un anell or».

Ernest Vila de Galliners, 8 lliures o 80 rals.

6 de setembre: Baldiri Ferrer Feixes de Santa Pau, 10 rals.

7 de setembre: Jaume Gallart de Caraput, «llençol».

26 de setembre: Francesc Roca de la Barca de Girona, «Coroneta de plata per lo Jesuset».

Jaume Vilalta, «dos ?».

1644

11 d'agost: Llegat testamentari de Miquel Constans, pagès de Queralbs.

15 d'agost: El senyor Perpinyà, «campaneta de plata».

1 de setembre: Pere Patllari, treballador de Palau, bisbat d'Elna, «tauló de Maria Santíssima per curar el fill».

Antoni Viladomat Morer, el doctor Morer y Francesca Vila de Berga, «corona de plata [que] ha presentat lo reverent Cristòfol Puig, rector de santa Maria de la Baells».

9 de setembre: Maria Serinyana d'Orís, «sinto de plata y dragonet de or».

7 d'octubre: no transcrit.

1645

2 de juliol: Anna Culí de Queralbs, «camisa nova».

16 de juliol: Pere Geli, 10 rals.

«Vuy a 7 de agost 1645 a donat de caritat Pau Ferrer mestre de la fàbrica tres trentins de un que valen 15 lliures.»

Jaume Falgueras, mercader de Barcelona, «3 doblas o 13 lliures 16 sous».

Francesc Fons menor, «Jesuset dorat ab corona de plata y una creueta de plata, un vestit de llama de or gornit ab pontilla d'or, uns rosaris de aiguamarines blaves amb uns grans dorats de un gra a l'altra y per las obras 11 rals o 1 lliura 12 sous».

«Item avuy als 19 de agost, Anna Badia de Camprodon presenta un retaulet en memòria de Maria Santíssima si li alcanza salut de una grave enfermetat.»

Teresa Mercer de Camprodon, 5 rals.

10 d'agost: L'esposa de Pere de Perpinyà, «sortija de or».

14 d'agost: Ramon de Pau de Ceret, «saya groga amb mànigues llargues».

La senyora Elionor Duran de Perpinyà, «tovalloles ab ret».

Uns sacerdots d'Arles, «corporals, dos purificadors i un cobrecalze amb fussels de or».

22 d'agost: Fra Josep Cerdà de Maduxer, sagristà de Sant Pere de Camprodon, «6 lliuras a Maria».

24 d'agost: La senyora Pou de Batet, «faldilles blaves, llençol y tros de tela prima».

26 d'agost: Magdalena Puigdevall d'Olot, «llençol».

1646

16 de juliol: Julià de Solanell, «sortija de or».

4 d'agost: Eudald Pi de Perpinyà, «anell de or».

8 d'agost: Francesca Blanquer de Perpinyà, «anell de or».

1647

28 de juliol: Maria Anna, esposa del sastre de Queralbs Miquel Cases, «faldilles lleonades amb 5 vetas de tafetanet vert al capdevall».

Teresa Brandia de Camprodon, «8 rals per l'Obra o 16 sous».

2 d'agost: Guillem Planes fadrí de Medes de Conflent, «rosaris blancs».

14 d'agost: Un pagès d'Empordà «llençol de tela nova grosseta».

15 d'agost: Jaume Serradell, pagès d'Orbanyà de Conflent, «tros de tela prima nova».

16 d'agost: La muller de mestre Pere de Pastors de Llívia, «anell d'or».

17 d'agost: Joan Ascuder gitano, «2 doblas, un agnus de plata, una cadena, uns rosaris de corall amb senyalador de cristall [que] han d'estar devant la Verge, una fava de sant Jaume guarnida de plata per la salut del fill i unes arrecades de or que la esposa portava en las orellas».

Maria Anna Malras de la Ribera, «pessa de vuit y pessa de quatre».

21 d'agost: «lo senyor doctor Vicenç Vinyals, lo doctor [Francesc] Marès y lo doctor Armet, tots cathedrànics de Barcelona donaren vint rals o dues lliures.»

El pare Jacint Castelló, S.I., «3 lliures o 50 rals de Francesca Blanquet de Perpinyà».

Esteve Viader d'Illa, «10 rals a la Obra o 1 lliura 9 sous».

Jacinto Cormarí de Besalú, «drap prim de tela amb un frontal tot ab fusselses»

26 d'agost: Miquel Farrer de Sant Salvador de Bianya, «llençol».

29 d'agost: Francesca Pujol i el marit Antoni, jutge de Puigcerdà y vall de Ribes, «anell de or amb 14 pedres».

Josep Cristina, rector de Beget, «2 reals de 5 i 1 lliura i 4 sous».

Jeroni Ribes de Camprodon, «16 rals o 1 lliura 12 sous».

1 de setembre: Joan T., «llençol».

Devota, «llençol».

2 de setembre: Joan Puig de Puigcerdà, «12 rals o 1 lliura 4 sous».

3 i 6 de setembre: Esteve Gou, prevere, il·legible.

6 de setembre: Josep Balaguer de Prada de Conflent, «13 rals o 3 lliures».

Magdalena Nadal d'Olot, «dues Corones de plata per a la Verge i Minyó».

8 de setembre: Pere Torrent de Cassà de la Selva, «anell de or y una camisa de dona».

11 de setembre: Antoni Gaspar de Pardines, «agnus de plata».

14 de setembre: Francesca Berjan de Vallmanya de Conflent, «faldellí de rara més 7 passamans folradas la mitat de corona amb lo rivet de vellut neganyat».

La senyora Mirapeix de Ripoll, «tovallola de tafetà mostrajat per la Creu».

15 de setembre: Maria Farrer, moncassina de Peralada, «agnus bells nous napats de plata y gambuix y frontal».

Jeroni de Pastors, varvassor d'Enveig de Ribes i l'esposa Teresa (de Copons), «diamant valorat en 35 lliures y esmeralda (corregit turquesa) de 11 lliures perquè la Mare de Déu los donàs fruit de benedictió y lo mateix any los donà un fill dit don Francisco de Pastors y Copons y 50 lliures».

18 de setembre: Joan Cassa, adroguer de Barcelona, «Coroneta de plata per la Verge amb set estrelles».

19 de setembre: Na Cotrina de Campelles, «llençol».

Na Hospital de Llanars, «tros de tela nova grosseta».

20 de setembre: Maria Serradell, «llençol amb camisa».

s.d., Llegat testamentari de Joan Ventallola Casabona de Freixa, pagès de Ribes de Freser, «brau venut per 30 lliures».

1648

1 de juny: Benet Olmera de les Planes de Girona, «dos candelers de llautó grans per l'altar de la Verge».

14 de juny: Albinia Pons, «creu de or amb pedres de cristall blanques».

21 de juliol: Margarida Riera d'Argelaguer, «siri de sis lliures valorat en 36 rals o 3 lliures 12 sous pels fills» (Miracle 49).

Magina Fabra de Perpinyà, «20 rals o 2 lliures per anell de or promès pels fills tinguts».

5 d'agost: el mercader Gispert Folcrà i l'esposa de Camprodon, «rams amb florerres platejades y 1 dobla o 2 lliures 6 sous per l'Obra».

6 d'agost: «Los reverents canonges de Girona Joan Bassedes, Pere Pau Vilamajor, (Amadeu) Ferrer, Diego Farrer y lo senyor Moner de Camprodon són vinguts a visitar esta Santa Casa y an donat vint rals a la Obra o 2 lliures.»

Joan Bassedas, canonge de la catedral de Girona «dona 13 rals o 1 lliura 6 sous per la vàlua d'un siri de dues lliures de pes avia promès per una gran mercè en ser deslliurat d'una malaltia».

7 d'agost: Emerenciana Santaló d'Olot, «anell de or de pes 40 rals amb 7 pedres blanques pels fills».

8 d'agost: Miquel Soler de Puigcerdà, «ulls de plata per una brometa a tots dos ulls se li fongia» (Miracle 51).

11 d'agost: Francesc Claret, botiguer de teles de Barcelona, «casulla de domasquillo encarnat y blanch de flors» inalienable.

Anna Solà de Montagut, «faldilles de color blau» pels fills.

12 d'agost: Bernat Pujolar, prevere de Sant Andreu de Bescanó «promet a la Obra 47 reals per vot feu de venir servir-la un mes a sos gastos y todas las missas que en dit termini diria de dites caritats a dita Obra, dic 4 lliuras 14 sous».

«Als 12 de agost 1648 se posà la pica de la aygua beneyta a la present Iglesia de Nostra Senyora de Núria, la qual feu mestre Domingo Marsal, mestre de cases del lloc de Campelles, de pedra de Surroca y dit dia lo reverent mestre Pere Oliu capellà de dita santa Iglesia y beney aigua. La qual a costat 18 lliures barceloneses y lo gasto del mestre, pagades de diners de l'Obra de Nostra Senyora. Dic 18 lliures.»

13 d'agost: Devota, «camisa, gambuix, bovasall de criatura per la salut tornada».

Jaume Morer de Toses, «dos siris de sera grega de 1 lliura per quiscuna».

Joan Golovardes de Planoles, «2 mesures de blat per la recobrada salut del minyonet».

14 d'agost: Na Correja de Planoles, «llençol».

Martí Bigola de Campelles, «llençol».

15 d'agost: Climent Serra de Pontós, «7 sous barcelonesos per una ma de cera promesa [ja que] fent una resclosa li donaren un cop de massa y al cap de poc gràcies a la Verge fou curat».

Memorial dels donants per al daurat del retaule major de Núria

1648

Narcís de Rocabruna Sampsó de Montpalau, populat en Barcelona, senyor del castell de Maià de Montcal, 500 lliures a pagar 25 cada any en obsequi a la casa de Nostra Senyora, confirmat el 16 d'agost de 1662.

19 d'agost: Pere Joan Atxer, canonge penitencier de la catedral de la Santa Creu de Barcelona. «Als 20 donà un missal, alba y amit per lo servei de la dita Iglesia per les moltes mercès que del Senyor té rebudes i esper alcançar per lo medi y intercessió de Maria Santíssima.»

20 d'agost: lo doctor Vicenç Vinyals, catedràtic de Barcelona, «2 tovallas de Altar guarnides amb puntes grans alrededor beneïdes».

21 d'agost: Cristòfol Callas de Puigcerdà, «2 siris de cera blanca de 1 lliura».

22 d'agost: Lluís Alberich sagristà de la Seu de Barcelona, «casulla de tafetà blanc guarnida amb un passamà de or».

Cristòfol Parra Pontich, apotecari de Barcelona, «casulla vermella folrada de tafetà vermell brodada amb unes flors de plata».

23 d'agost: Josep Casals de la Pobla, «4 lliures 4 sous».

Bertran Quer de Castell, bisbat d'Elna, «pa de cera».

25 d'agost: Antoni Mir de Puigcerdà, «2 siris de cera blanca de 1 lliura cada un».

26 d'agost: Josep Parrella Arché de Torelló, «sinto dre plata i la vàlua d'un anell de pes 8 lliures».

Un sacerdot de Santa Pau, «cor de plata».

27 d'agost: Marianna Pagès del Viver de Perpinyà, «anell de or amb 7 pedres per devoci-
ons secretes».

28 d'agost: Cecília Taqui de Puigcerdà, «sortija de or de set ametistes blanques per obtenir mercès».

Magdalena Ortafa de Puigcerdà, «sortija de or amb set ametistes per particular gràcia».

Anna Joli d'Ortafà, «creu de or amb 7 ametistes blanques».

30 d'agost: Devota, «corporals».

Margarida Vida, «llençol».

Joan Ortodada, mercader de Puigcedà, «8 rals o 2 lliures 16 rals a l'Obra».

Gabriel Sitjar de Camprodon i Marc Antoni Roca de Montferrer, «20 rals o 2 lliures a l'Obra».

1 de setembre: Caterina Fabrega de Fontpedrosa, «10,5 rals o 1,5 lliures de cera».

Devot, «agnus de plata valorat en 20 rals».

3 de setembre: Margarida Golovardes de Planoles, «camiseta de criatureta perquè recobri la salut el net».

6 de setembre: Arnau Roger, corder d'Arles, «agnus de plata amb cadenilla de plata, creu petita guarnida de plata y branqueta de corall amb lo cap de plata de pes tot junt de vint rals castellans perquè la Mare de Déu donàs vida a un fill que tè, perquè ne havia tinguts molts y tots se morien».

Cristòfol Parra Pontich, apotecari de Barcelona, «mantillo per a la Verge de color vermell brodat amb flors de plata».

7 de setembre: Margarida Prats de Marqueixanes, «anell de or de 24 rals per devocions secretes».

Mariana Esparraguera, «camisa de dona».

Pere Llongarriu de la Vall del Bac, «gandalla de or pel vot fet per la mare Àngela».

Joan Planas de Rocabrúna, «3 pans de cera».

Magdalena Brilles d'Olot, «un anell de or per 16 rals o 1 lliura 12 sous» (Miracle 50).

8 de setembre: Devot, «personatge de sera pel dolor tingut».

Devota, «llençol».

Devota, «2 tovalloleta d'aiguamans y cinta de tafetà».

9 de setembre: Na Poc de Vila-sacra, «personatge de plata de pes 6 rals pel fill».

11 de setembre: Victòria Bru de Perpinyà, «sortijeta de or de pes 11 rals per mercès grans y espera rebre».

Maria Grinyó d'Elna, «20 rals o 2 lliures pel vot fet per deslliurar-la de malaltia».

15 de setembre: Guillem Bonada, notari de Ribes de Freser, «40 rals o 4 lliures a l'Obra».

18 de setembre: el doctor Puget, canonge de la Seu d'Urgell, «10 rals o 1 lliura la la Obra».

«Als 4 octubre 1648 Jaume Cabanyas de la vila de Canet costa de Mar, bisbat de Gerona ha donat trenta rals de caritat per mercès grans. Y a promès que sempre y quan vullan dorar lo

Retaula donera 100 rals dic 10 lliures.»

5 d'octubre: Teresa Rollan de Campdevàdol, «anell de or».

Margarida Surroca de Ventolà , «pa de cera».

11 d'octubre: Joan Camps de Ribes de Freser, «12 sous o 6 rals a la Obra».

1649

7 de juliol: Isidre Carbonell de Barcelona, «1 real de vuit a la Obra».

Rafaela de Cruïlles de Margarit, «cintonet de plata de valor dos rals de vuit per fruit de benedictió».

1 d'agost: Elisabeth Calsan de Queralbs, «llansol y toquilla de cuas».

10 d'agost: Narcís Soler de les Preses de la plana d'en Bas, «camisa de tela prima a la Obra».

13 d'agost: Devota, «camisa, gambuix y bovassall de criatura per salut tornada».

Joan Morer de Toses, «dos siris de cera blanca de 1 lliura».

14 d'agost: Na Correja de Planoles, «llençol» (Miracle 55).

20 d'agost: P. Maranges de Puigcerdà, «cortines de glassa».

F. Puigmoltó de Puigcerdà, «cavallet de or».

22 d'agost: En Norabona, «quatre siris de cera blanca».

Miquel Soldevila de Puigcerdà, «ciri».

29 d'agost: Pere Ribó, Conseller d'Urgell, «atxa de cera blanca».

1 de setembre: Margarida Bosch de Llerona, «tovalloleta estimada en 9 rals».

5 de setembre: Salvador Pastoret, prevere, «dent de plata pel mal de caixals».

6 de setembre: Pere M. de Pastors i l'esposa Teresa (de Copons), de Puigcerdà, «ulls de plata valorats en 12 rals» inalienables.

Galderic Prats de Marqueixanes, Conflent, «dobla d'or».

Valentí Bossom, rector de Santa Llogaia, «12 sous a l'Obra».

8 de setembre: Joan Golovardes de Planoles, «mesura de blat».

Maria Cassanova, «8 sous a l'Obra».

13 de setembre: Margarida Gallart de Puigcerdà, «ganduja de plata a la Obra».

Estefania Despujol i Castells, vídua de Sant Hipòlit de Voltregà, «dobla d'or per devoció».

Devot, «ciri».

La vídua Fabra de Fabrià, «sortija de or».

Joan Fabra i l'esposa Magina de Perpinyà, argenters, «anell de or y un Sant Sperit de or amb pedra blanca».

Maria Magdalena Domènec, «anell de or».

21 de setembre: Pere Miret de Granollers, «10 rals».

22 de setembre: Anna Serra de Vilallonga de Ter, «anell de or».

23 de setembre: Joan Sprer de Sant Joan les Abadesses, «10 rals a l'Obra».

27 de setembre: Mercè Alabau de Nevà, «suari de tela prima de vàlua d'un real».

Verònica de Toses, «panet de cera».

Na Cotet de Setcases, «faldilles blaves».

Anna Vilallonga, «tros de llençol».

28 de setembre: Joan Colomer de Llívia, «llençol».

Pere Bonet de Llívia, «anellet d'argent».

21 d'octubre: Francesc Bous d'All, «rosaris encadenats amb senyaladors de cristall de cinc dones».

Devot, «3 llençols».

Una dona, «lligada de criatura».

Una dona, «camiseta de veta grossa».

1650

25 de juny: reverend Castellà, «mortalla de tela prima».

7 d'agost: Climent de Palmerola, rector de Sant Pere de Mediona, bisbat de Solsona, «olla y campaneta perquè estigui perpètuament en dita Capella y no pugui ser alienada ni fosa».

Àpoca de Martí Rafí prior, Miquel Pau, Miquel Alberic i Esteve Auquer.

18 d'agost: Elisabeth Batlle, «22 rals o 2 lliures 8 sous».

Jaume Lladó, «50 rals o 5 lliures a l'Obra».

Devot, «6 rals o 12 sous».

Devota, «6 rals o 12 sous».

Anna Bach, «5 rals 4 diners».

25 d'agost: Joan Antoni Vigo d'Oleta, «mantell de tafetà blau amb vetas de plata».

Maria Mairó i el marit Jeroni, doctor en medicina de Prada, «branca de corall».

4 de setembre: Bernat Costa, traginer de Camprodon, «dos ciris blancs de pes 1 lliura per una lluminària».

Maria Rovira de Sant Julià d'Alpens, bisbat de Vic, «anell de or amb una cadaneta de plata».

10 de setembre: Jaume Ponter, rector de Sant Martí de Campelles en processó ofrena «calze de plata tot dorat amb sa patena [que] ne havia fet donació Esteve Ponter, oncle y rector d'Aiguatèbia, fill de Ribes de Freser per poder atorgat davant Joan Fabra rector de sant Vicenç de Planoles y notari apostòlic per tenir-lo a glòria de Déu per celebrar. Àpoca de Pere Oliu».

14 de setembre: Bernat de Ripoll, canonge y cabiscol de la catedral de Girona, «dos peces de vuit a la Obra».

19 de setembre: Ramon Campa, rector de Santa Margarida, Vall de Bianya, «dobla en or».

25 de setembre: Pau Ferrer com a tutor de Josep Sadurní adroguer de Barcelona, «casulla de domasquillo blanc de Valentí Boro, rector de santa Llogaia».

Stàsia Portusac, «dos ciris».

1651

21 de juliol: Joan Balaguer de Vilarroja, «12 ciris blancs».

29 de juliol: Francesc Roures familiar del Sant Ofici d'Esponellà, «14 rals».

31 de juliol: Ignasi del Viver i Descatllar amb ses camarades, «23 rals o 2 lliures 6 sous».

14 d'agost: Llegat testamentari d'Anna Sarro esposa del pastor Jaume Coderch de Querolbs, «faldilles verdes per la confraria de Nostra Senyora del Roser, altres faldilles noves, lo tovalleta, dues paroles y dos anells».

15 d'agost: Jaume March de Valors, «8 lliures de cera roja».

Margarida Català, «2,5 lliures de cera blanca».

Francesca Nicolau de Vilafranca de Conflent, «faldilles verdes».

21 d'agost: Cecília de Bearn d'Ortafà, «sortija de or amb diamant».

Teodora Sorribas d'Ortafà, «creu de or amb set ametistes verdes».

Jeroni Ribas de Vallgornera, «cortines de tafetans grocs y carmesins d'encaigudes per a la capella de Núria pel retorn a la vida d'un fill».

Maria de Boxadors, de Ribes, «cortinetes de tafetà carmesí amb algunes puntes de plata per la pastera ahon està Nostra Senyora».

7 de setembre: Àngela Orneja de Cassà de la Selva, «cinto de vellut amb 7 planxes d'or y agnus gran».

14 de setembre: Francesc Guilla, «cadena ampla de plata de 13 unces».

24 de setembre:, Margarida Nadal vídua, «mortalla de llençol y camisa pel naixement del fill Simó Lluc».

1652

18 de juny: Devot, «dobla d'or y un cinto de plata».

19 de juliol: Devot capellà, «2 dobles d'or».

22 de juliol: Teresa Amalric, «tovalles».

27 de juliol: Felip de Copons, segrestador de Vallfogona i jutge de la Reial Audiència, «creu de or amb 8 pedres pel fill que tingué».

10 d'agost: Francesc Romero, gitano, «trentí de or o 24 rals».

Francesc Malla, gitano, «40 rals i per molts anys ne puga donar».

15 d'agost: Stàsia Agustí de Riu, «llençol de borràs, saya negra y gipó de xamellot amb ses mànigues».

24 d'agost: Francesc Atxer, «corona xica de plata».

25 d'agost: Devota, «cinto de vellut amb los gafets de plata amb vetes dorades» i àpoca del capellà Martí Rafí.

27 de setembre: Francesc Solà, franciscà, «manto morat amb trenes de plata per adorno de sant Gil» d'una devota de Solsona.

1653

24 d'agost: «un clauer de plata y 1/2 dobla de or».

25 d'agost: Jaume Girola, batlle de Queralbs, «llençol».

Devota, «una camisa de tela amb fusells xica y una tovalloleta amb fusells».

Margarida Barnoya, «6 rals y gambuix amb fusells».

Joan Solà d'Oristà, «13 lliures d'unes estovalles de tela prima amb fusells, ciri blanc y 1 lliura 4 sous».

Devota, «faldilles verdes».

Devot, «tovalles y tros de tela de or».

Caterina Vinyas, «anell de or ab 7 pedres blanques».

Bernat Coma, «8 rals».

Devot, «llençola».

5 de setembre: Margarida Anna Faja, «llençol».

Caterina Vilardell de Serrat, «llençol».

21 de setembre: Marianna Maria, «sinell de or amb cruya de blanca».

La germana del Barbut, «faldilles verdes».

Devota de l'Empordà, «un tros de tela».

L'esposa de Josep Pau de Planès, «llençol».

Dos devots, «dos llençols per devoció».

Pere Planella, «20 lliures d'or y plata».

25 de setembre: Maria Gitart de Palaldà, «anell de or amb una turquesa».

Comte de Montagut de Mosset, «20 rals a l'Obra».

Devota, «guarnició».

27 de setembre: Devota, «anell de or».

Devota, «faldilles de xelandrí».

Josep Xautó de Pardines, «quadro del gloriòs sant Josep».

Devota, «estovalles de fusell guarnides de tela prima».

Dos devots, «2 corporals amb animeta».

L'esposa d'en Gasparet de Queralbs, «unes faldilles vermelles».

Devot, «faldilles de xelandrí amb vetes de seda guarnides».

1654

26 de maig: Magdalena Peix, «lligada de criatura».

14 de juny: Joana Morer de Dòrria, «llençol».

Caterina Peix de Queralbs, «llençol».

7 de juliol: Joan La Brua d'Oleta, «tovallola de tela prima guarnida amb fusells llargs».

5 d'agost: Coloma Fabrega de Fontpedrosa, «dos llençols».

6 d'agost: Verònica Viguet, «tovalles».

11 d'agost: Joana Vinya, «tovallola de tela prima».

Pere Balaguer, prevere de Sautó, «3 ciris de cera blanca obrada pel valor de 3 lliures de pes».

16 d'agost: Magdalena Peix, «anell de plata».

7 de setembre: Devota, «llençol».

8 de setembre: Caterina Peix, «abrigall blau y si es vol vendre donarà el valor».

Marianna Tragura, «faldilles verdes».

Rafaela Peix, «llençol».

1655

1 de setembre: Estàsia Torrent, «faldilles de baieta de color verd».

Jerònima Quintana, «camisa».

Lucrecia Simon, «camisa».

Esperança Genoy, «dues canes de fusells de seda negra per marques».

Devota «faldellí verd».

Devota, «llençol».

Devota, «camisa».

5 de setembre: Processó de Setcases, «ciris de pes de una roba».

Devota, «tovallola de aigumans».

7 de setembre: Devot, «8 ciris de cera blanca pel valor de 2 lliures».

Devota, «ciri de cera comuna de 1 lliura».

Devota, «mortalla de tela de la terra».

8 de setembre: Devota, «cos alt de xamellot negre».

Caterina Anna Garriga de Vilallonga de Ter, «llençol, 2 lliures de cera comuna y brandonet pel vot fet en deslliurar-la d'un mal contagiós».

14 de setembre: Mateu Bigorra de Fontpedrosa, «llençol de tela de casa amb randa de fil rovellat».

16 de setembre: Jordi Soler de Fontpedrosa, «2 lliures de ciris» (Miracle 42).

19 de setembre: Jaume Vidal, sabater de Ribes de Freser, «llençol de tela de casa armari» (Miracle 73).

21 de setembre: Maria Clambarda de Nevà, «llençol».

23 de setembre: Devota de Palaldà, «llençol de tela de cera per memòria».

Francesca Rollant de Campdevàrol, «tros de xamellot blanc».

26 de setembre: Devota, «gipó y mànigues de xamellot groc y vermell».

27 de setembre: Caterina Peix de Queralbs, «llençol de tela de casa» (Miracle 74).

Salvador Bona de Dòrria, «llençol y un altre» (Miracle 75).

Anna Verdaguer de Nevà, «mortalla de tela de casa per la salut del marit» (Miracle 87).

30 de setembre: Anna Baldrich de Batet, «faldellí blavós de 16, llençol de tela de casa per haver deslliurat sa casa dels poders dels soldats» (Miracle 92).

Magdalena Ribó Laygua de Santa Llogaia, «agnus de plata amb veta noranyada».

3 d'octubre: Andreu de Dòrria, «anell de or».

Cosme Anglada, estudiant de Prats de Molló, «mortalla de tela de casa prima» (Miracle 93).

Caterina Verdell de Dòrria, «llençol de tela».

20 d'octubre: Sagimon Alabau de Sant Cristòfol de Nevà, «faldilles de 16 blaves promeses per Margarida Anna Alabau».

21 de desembre: Miquel Cases, sastre de Queralbs, ?

Pau Pastor, ?

Misses: 6 lliures 14 sous:

Misses de 4 sous dites per Pere Oliu:

Devota, mestre Jacinto Mitjavila, devot, J. Torrent, Jerònima Quintana, Climent Serradell, Llorenç Serradell, 2 per Francesc Perramon de Bruguera, Ramon Palau i Caterina Casals.

Misses de 4 sous dites per Jaume Bonada:

Devota, Francesc Picalques, Jaume Cotet, Rafael Majoral, Francesc Fabra, Devot, Jaume Pagès, Llorenç Casals, Josep Brau, Jaume Roda, Eudald Tenas, Antoni fuster d'Oceja, Dos devots, Martí Vila, Esteve Causadies i Guillem Sabró.

Misses de 4 sous dites per Joan Fabra:

Francesc Sagués, Jaume Ballo, Josep Garau, Pere Joan Malet, Margarida Anna Vilalta, Maria Morral, Rafael Colomer, Caterina Soler, Pere Calvet, Pere Alabert, Joana Martinoy, Joan Coll pintor, Caterina Anna Carrera, Pere Antoni Soler, Maria Vidal i Martí Comerma.

Misses de 3 sous dites per Joan Fabra:

Dona de Conflent i Devota.

Misses de 4 sous encarregades a altres capellans:

Maria Camona, Maria del Siu, Benet Tor, Pere Olivella, Joan Vila de Sora, Pau Freixas, Francesca Blanquera, Antoni Calvet, Teresa Puig, Rafael de Puig i Joan Selis.

1656

28 d'agost: Devota, «llençols, camisa y tocat».

31 d'agost: Devota, «camisa y llençol».

1 de setembre: Maria Coll de la vall del Bac, «tovallola».

12 de setembre: Maria i el marit Onofre Pont menor, notari de Ripoll, «gerreta de or per sa devoció».

24 de setembre: La vídua Pinart de Queralbs, «faldilles vermelles».

Devota, «llençol».

Devota, «cos baix verd».

Devota, «faldilles blaves».

Devota, «cabàs de lletuga».

Devota, «camisa de lli».

Devota, «camisa de lli».

Devota, «tovallola».

Devota, «llençol».

Devota, «camisa».

Devota, «camisa y llençol».

Devota, «tovalles de tralís».

L'hereu de Joan Pau de Planès, «anell de or amb pedra per preu y valor».

1657

5 d'agost: Antoni Gaspar, «collera de plata de pes 9 sous per lo encenser que no ni a y per dir Missa de 4 sous y 9 restants per Obra».

20 d'agost: Devots de Prats de Molló, «ciri de cera groga de 1 lliura y 1 lliura de ciris petits».

21 d'agost: Caterina Macamia, «faldellí de color de pansa de 24 convidàs de passamà».
Justa Galia, «llençol de bri».

1 de setembre: Miquel de Barutell, rector de Castellar, «2 lliures o 20 rals».
Astasanya de Barutell, vídua, 20 rals.

2 de setembre: Maria Oliveras, «agnus de plata amb la cadanella».

3 de setembre: Devota, «1 lliura de cera groga».
Guillem Trecem de Fontpedrosa, «ciris de cera roja de 2 lliures».
Devot, «ciri blanc de 1 lliura».
Devota, «1 lliura de cera groga».

4 de setembre: Devots, «3 lliures de cera roja».
Pere Colomer d'Olot, «creu de plata amb cadanilla».

6 de setembre: Devota, «medalla y una cana de tafetà narongat».
Devot, «faldellí de color blau».
Antoni Cases fuster de Ceret, «creu de plata guarnida de fusta».

8 de setembre: Caterina Bartau de Palladas o Palaldà, «saltiris de roscall, alguns grans de corall y alguns de alcimia».

Anna Maria Sarrat de Francurra, «anell de or amb pedra blanca».

Hug de Barutell de Cabrera, senyor de Foix, «pali, casulla de muela de plata amb ses armes per servei de la Verge».

9 de setembre: Caterina Moner, «llençol».

Jacinto Bertran de Molló, «cordellats vermells».

10 de setembre: Devota, «llençol de bri y borràs».

Devota, «faldellí de estamena de Reus».

Devota, «1 lliura de cera roja».

Hel·lena Matas d'Olot, «un trentí d'or conjuntament al marit per donar gràcies pel fill».

11 de setembre: Mariàngela Martell, «corporals de punta de agulla per mercès».

Jeroni Sobrepeix, «lligues vermelles».

Na Cot, vídua d'Oceja, «carrega de blat».

14 de setembre: Teresa Delanis, «cadena de plata».

17 de setembre: Victoria Vilalta, «campaneta de plata amb una cadanilla».

Esperança Raurell, «estovalles».

Magdalena Camprubí, «faldellí de reixa blava».

20 de setembre: Maria Marçal, «anell or amb pedra blanca».

Joanna Anna la Llana de Formiguera, «manto blau amb passamà de or guarnit per tot lo entorn amb tinta vermella» (Miracle 44).

29 de setembre: Marianna Laguna de Formiguera, «llençol».

7 d'octubre: Marianna Vaquer, «cabàs guarnit de fulletes i perles».

8 d'octubre: Maria Labauda, «habit de caputxí».

17 d'octubre: Jaume Tragurà, «llençol y camisa» (Miracle 62).

Stazia Calsan Cotrina, «camisa de fusos d'or».

18 d'octubre: Justa Capdevila, «camisa de fusos d'or».

Devot (Ponç Germà, pintor), «faristol tornejat de fusta per mercès».

23 d'octubre: Marianna Saló de Ripoll, «agnus de plata».

1658

29 de juny: Joan Baldrich de Batet, «llençol y una camisa de bri» (Miracle 99).

6 de juliol: Magdalena Guilard, «lligada i camisa de criatura».

7 de juliol: Mateu Furós de Queralbs, «camisa de bri».

24 de juliol: Devot, «faldilles vermelles».

7 d'agost: Teresa Gros, «rosaris de corall encadenats amb fil de plata y creu de plata».

10 d'agost: Devot, «ciri blanc de 1 lliura».

15 d'agost: Onofre Parnau, «1 lliura de cera groga» (Miracle 97).

9 de setembre: Devota, «1 lliura de cera groga».

16 de setembre: Caterina Brunet, vídua «llençol».

13 d'octubre: Magdalena Bagur, «llençol de borràs».

14 d'octubre: Martí Rull, «4 pams de tela y ciri de cera groga».

1659

Març: Devota de Ripoll, «anell or amb pedra morada».

22 de juny: Susanna de Tord de Ripoll, «corporals de tela prima guarnits amb fusells per lo entorn per mercès».

Anna, esposa de Joan Saló sabater de Ripoll, «llençol de bri per mercès».

24 de juny: Pau Peix, sastre de Ripoll, «siri de cera roja de pes 1/2 lliura per mercès».

«Als 24 de juny de 1659, mestre Ponç Germà a presentat un ciri blanc de pes de mitja lliura Nostra Senyora de Núria per mercès té rebudes de sa mà».

17 d'agost: Caterina Sanromà, «faldilles verdes».

21 d'agost: Rafaela de Cruïlles de Margarit, comtessa de Mosset, «1/2 dobla per mercès».

22 d'agost: Joan de Pi, «càrrega d'oli».

25 d'agost: Pere Domènec, «alba».

2 de setembre: Margarida Frexas, «llençol».

8 de setembre: Dorotea Carcasona, «agnus de plata».

Jacinto Mitjavila de Puigcerdà, «anell de or amb turquesa».

Devot, «tros de drap de burell clar».

Devota, «ciri de cera groga».

Margarida Dalmau, «lligada de criatura».

Devota, «siri de 1 lliura de cera groga».

Devot, «2 siris blancs de 1/2 lliura».

Maria Colomer de Girona, «toquilla brodada».

Devota, «1 lliura de cera roja».

11 de setembre: Jaume Bosch de Llauro, «agnus de plata y rajadet».

15 de setembre: Joan Àngel Pasqual, «llençol, camisa de bri y pa de cera roja» (Miracle 98).

18 de setembre: Joan Font rector de Sovelles, «manto de domàs verdòs mostrejat amb unes roses norajat a ell recomenat».

23 de setembre: Caterina Coll, «camisa de boros».

Anna Baldrich de Batet, «camisa de tela prima».

30 de setembre: Devota, «llençol de bri».

Anna Peix, «camisa de bri».

Magdalena Faya, «suari de tela de bri».

2 d'octubre: Jeroni Colomer d'Oleta, «manto de tafetà verd guarnit de passamà d'or fals».

6 d'octubre: Pere Bonada, «3,5 palms de tafetà encarnat guarnit de un passamà de or fals».

13 d'octubre: Magí Mas, fuster de Ribes de Freser, «cama de fusta coberta de cera per la cura del dolor».

18 d'octubre: Margarida Abel de Queralbs, «2 tovallons».

1660

1 de gener: Anna Saló de Ripoll, «camisa y llençol».

5 de maig: Llegat testamentari de Pere Oliu, rector de Fustanyà: «6 carregues de blat a la Obra de Núria».

18 de maig: Pubill d'Er, «panellet de cera».

4 de juliol: Bernat Oliver, mercader de Barcelona, «dobla de or per fer daurar lo Retaula».

Marianna Buiró, «peça de perles pel fill».

Miquel Salvador, apotecari de Barcelona, «2 reals de vuit»

Magdalena Roca, «tovalló de tralís».

Bartomeu Calvet, «siri de 1/2 lliura per la salut de la filla».

25 de juliol: Pau Vargès, «4 ciris blancs de 2 lliures».

26 de juliol: Joan Canals, «2 ciris roigs de 2 lliures».

27 de juliol: Magdalena Bossa, «camiseta de criatura».

18 d'agost: Pere Vilareta, «2 ciris de 1 lliura cada un y anell de or de 10 rals».

Isabel Vidal Magarola, «cinc canes de seda y filadís pel fill».

Pere de Montcada, «anell or».

31 d'agost: Maria, esposa de Jaume Majol, «dobla de or».

1 de setembre: Magdalena Serras, «cinto de plata».

Margarida Sala, «anell de or».

Maria Cusí de Darnius, «anell de or».

Margarida Anna Pairó Bru de Tapis, «llençol».

Margarida Calsan de Sant Vicenç de Constantí, «faldilles guarnides de passamà, gambuix y frontal pel vot per aver mal parit quatre vegades y en ver fet Nostra Senyora bon part».

2 de setembre: Barbara Gervat, «cinto de vellut guarnit amb cinc pernos de plata (4 de petits i 1 de gran) daurats».

Imatge de la Verge de Núria segons «L'estel de Núria» de 1933.

7 de setembre: Caterina Llaguna d'Elna, «ciris de 1 lliura blanca per mal part».
 Francisco Cassanovas, «mortalla y 2 ciris de cera blanca».
 Anna Pujol, «candeler y coriçon».
 La vídua de Joan Baxeras, «1 lliura de cera roja».
 Joan Audet, «1 lliura de cera roja».
 Eulària Vila, «cap de cera, rosaris guarnits de plata, tovallola y toquilla».
 Calvinia Cases, «anell or amb pedra blanca».
 Sagimon Brancons, «1 lliura de cera roja».
 Margarida Fabrega, «1 lliura de cera roja».
 Devota, «saió blau de criatura».
 Jaume Gallart de Caraput, «12 pams de tela rosa, 5 lliures de cera roja, tovallola y 2 cossets de tela prima per salut».

12 de setembre: Cecília Jubert de Bolòs, «1 lliura de cera pel fill».

15 de setembre: Devot, «1 lliura de cera roja».

18 de setembre: Devota, «1 ciri blanc de 1 lliura».

19 de setembre: Jaume Balla de Beia, «llençol, camisa y tocat».

22 de setembre: Devot, «1 lliura de cera blanca».

29 de setembre: Anna Muntada, «camisa».

11 d'octubre: Anna Balla, «camisa de bri».

1661

19 d'abril: Pere Joan Atxer, canonge de la catedral de Barcelona, «rosaris blancs de or de 15 desenes, los quals li donà Isabel Paratge del Hospitalet de Barcelona per deslliurats sang fluix, portats per Llorenç Guillaume beneficiat de Camprodon» (Miracle 88).

26 de maig: Magdalena Gravalosa y Anna More, «amb promessa d'altres coses i plata».

14 de juny: Teresa Capdevila d'All, «21,5 lliures de cera blanca» (Miracle 78).

15 de juny: Caterina esposa de Pere Poch de Planoles, «ciri de 1 lliura de cera groga» (Miracle 79).

27 de juny: Isabel Cambias de Perpinyà, «glassa amb fusells d'or».

30 de juny: Devota, «ciri de cera roja de 2 lliures».

2 de juliol: Anna Arau, «1 ciri de 1 lliura de cera blanca» (Miracle 89).

17 de juliol: Bartomeu Jordà Bori, «suari de remisos de 14 pams» (Miracle 95).

25 de juliol: Jacinto Font de Barcelona, «planxa de plata per no tenir-la, la font baptismal (Miracle 84).

2 d'agost: Dimas Alberic, doctor en filosofia de Barcelona, «cadena, rosaris de cinc, dues gargantilles tot de grans de cristall enfilat tot amb tafetà y flocs encarnats».

Miquel Salvador, apotecari de Barcelona, «sol gran de cristall amb raigs, de Margarida i Jeroni Salvador mercaders de Barcelona».

15 d'agost: Jaume Calsan de Queralbs, «atxeres de cera blanca de 6 lliures».

16 d'agost: Josep Comas de Sant Feliu de Guíxols, «anell de or amb pedra vermella».

17 d'agost: [Maria de Perapertusa], comtessa de Jóc i de Bournenville, «bossa amb uns corporals per mercès rebudes».

18 d'agost: Caterina Pradell de Blanes, «puntes i tovalles».

21 d'agost: Peronel·la Vilamala de Ripoll, «creu guarnida de plata».

24 d'agost: Antoni Morató, «agnus de plata».

Maria Pujol, «agnus de plata».

Josep Balló, «corison, anell de or amb pedra vermella».

26 d'agost: Maria Verònica [Bonada], «canadelles de estany».

28 d'agost: Anna Morer y Vidal de Puig, «anell de or, anell y un Mirall per la Sagristia».

4 de setembre: Margarida Abel, «camisa de bri».

5 de setembre: Ramon Carbonell, «1,5 lliures de cera roja».

6 de setembre: Esteve Soler, «1,5 lliures de cera roja».

7 de setembre: Maria [Bover] «polveraire» de Ripoll, «17,5 rals per la salut del fill [Miquel Bover major, escultor de Ripoll]».

8 de setembre: Margarida Pubill d'Er, «llençol».

9 de setembre: Pere Garau de Torroella de Montgrí, «5 peces de vuit y dos de plata».

Devota, «camisa».

Joana Calva de Llívia, «anell or».

Pere Bonet, «agnus de plata».

Senyor Morer de les Llosses, «2 lliures de cera blanca».

Devot, «figura petita de plata».

Joan Planes de Cruanyes, «2 lliures de cera roja».

10 de setembre: Devot, «siri de pes 1 lliura de cera roja».

Devot, «1/2 lliura de siris de cera blanca».

11 de setembre: Joan Coll, pintor de Ripoll, «cullera de plata per l'encenser».

Antoni Coromines, prevere, «personatge de plata».

Devota, «llençol de bri».

Devota, «camisa y 4 pams de tela prima».

29 de setembre: Magdalena Carreras, «llensol de bri y borràs».

(Fonts: Llibre de Presentalles de Núria [1600-1734]. Manuals notarials de Ripoll, Ribes de Freser, Puigcerdà, Queralbs, Fustanyà, Pardines, Bruguera, Olot, Girona i Barcelona. Llibres sacramentals i Instruments jurídics dels arxius parroquials esmentats.)

Notes

- 1 Germà de Benet, Joan Francesc, Felip, Pere, Anton, Ramon, Eulària, Elisabet i Joana, morts petits o albat. Sobreviuen només Beatriu, que es casa amb el noble mallorquí Joan Anton Dameto, Maria, que ho fa amb Bonaventura de Lanuça, comte de Plasencia, Josep, casat en primeres núpcies amb Maria de Vilanova i en segones amb Maria d'Olivella, i Anna, que es casa amb Ramon Despuig.
- 2 A Sant Feliu hi neix el fill Benet el 4 de novembre de 1646. En honor de Dídac de Rocabertí, el poeta Bartomeu Barceló escriu «La processó de Sant Feliu», *Petraria*, 114 (16 de desembre de 1934).
- 3 Segueix el camí d'Elionor de Rocabertí, la qual el 1601 pelegrina a Núria en companyia de Maria Rovira, Magdalena Cavalleria i Peirona Cortic i ofrena una creu d'argent sobredaurat decorada amb els escuts dels cinc castells de la família i cinc relíquies. I el de l'oncle, Lluís de Descatllar que el 1616 porta «una casulla blava amb vuit armes sobre camp vermell».
- 4 Autor de l'*Epítome histórico o compendiosísimo en diez romances. Contiene los casos más notables acaecidos en el mundo desde su principio (...) hasta 1625*, Mallorca, 1625; *Epítome histórico en diez romances con las maravillas del Parnaso*, Barcelona, 1626; i d'una *Genealogia de la Casa de Rocabertí*. Cfr. Inès PADROSA GORGOT (2009), *Diccionari biogràfic de l'Alt Empordà*, Girona, p. 714-715.
- 5 Montserrat MOLI FRIGOLA (2007), «Dones fortes de la Selva i Osona en la Revolta Catalana de 1640», *Quaderns de la Selva*, 19, p. 61-85.
- 6 La idea de Dídac és recollida pels poetes noucentistes Pep Anglès i Josep Soldevila en «A Nostra Dona de Núria» i «Pregària a la Moreneta», on la Verge és anomenada «filla de la nostra pau» i «pau i justícia és nostre patrimoni», *Petraria*, 26 (21 de juny de 1931) i 126 (9 de juny de 1937).

- 7 Ideat per fer competència al monestir de Sant Domènec de Puigcerdà, que contracta l'argenter de Barcelona Pere Company per obrar una imatge de sant Ramon, just després de la canonització del sant. El santuari el 1629 compra «un pitxer petit per la sagristia, unes burretas xicas de ferro y 12 anellas pel sacrari, corda per la llàntia i 12 pans d'or per daurar el retaule de sant Ramon».
- 8 Arxiu Episcopal de la Seu d'Urgell (AEU), Núria, «Llibre de Presentalles (1600-1734)» (D'ara en endavant LP), Pere Pujol Tubau, «El santuari en l'any 1460», *Petraria*, 26 (21 de juny de 1931).
- 9 La dada l'hem deduïda, gràcies al LP, pel fet que els cònsols de Queralbs Joan Alberic i Cristòfol Tubau s'emporten deu lliures de coure emmagatzemades per a les obres de l'església. Són tantes les ganes de veure-la bastida que fan quantioses donacions els mercaders de Barcelona Jaume Falguera i Francesc Fons, els canonges de Girona Bassedes, Vilamajor i Ferrer i els doctors Ferrer i Morer de Camprodon.
- 10 Descrita a *Petraria*, 26 (21 de juny de 1931): «Amb bigueria curta hem hagut de fer unas cobertas molt resistents [que] han suportat bé el pes de grans quantitats de neus.»
- 11 Els Pintor s'instal·len a Queralbs en casar-se Joan Pere amb la filla del batlle, Magdalena Girola, i els Sallis quan Pere es casa amb Verònica Bonada, la filla del fargaire de Serrat.
- 12 A l'obrador hi treballaven almenys Dionís Abel, traginer de la casa, Joan Auquer i Dionís Tragurà, que «bagnaven i traginaven cabirons», Jacint Pinart, Jaume Viguet, Joan Vila de Sora, Pau Frexas i el grup format pel «Macat» de Fontpedrosa i Joan Selma sota la direcció d'Esteve Auquer, pastor de Queralbs i paborde de Núria.
- 13 I no amb Montgrony, com s'ha entestat a demostrar un teòleg tronat que ignora que formava part del patrimoni dels Montserrat, senyors de Sant Jaume de Frontanya i del castell de Mataplana.
- 14 Un gràcies enorme a l'Enric Moliné per passar-me un retaule inèdit. Enric MOLINÉ (2009), *La confraria del Roser de Queralbs i la capella del carrer Pla (1690-1854)*, Queralbs; Montserrat MOLI FRIGOLA, *Domènec Casamira, escultor transfronterer*, DD.AA., Actes del Congrés Internacional: Observar les fronteres. Veure el món (Puigcerdà, Bellver de Cerdanyanya i Llívia 2010) (En premsa).
- 15 Justí BAC ROMÀ, «A les Verges», *Petraria*, 26 (21 de juny de 1931).
- 16 Va a acollir el bisbe en companyia d'un nombrós seguici: Cosme Coma, rector de Fustanyà, Jaume Brinco, vicari i ermità de Sant Gil, Pere Brulls, animer de Llívia, Sebastià Ponces, diaca de Puigcerdà, Pere Pinart, veguer de Ribes (comitent del retaule de Sant Isidre de Queralbs), Pere Martí, cònsol de Queralbs i els paborde de Núria Joan Calsan, Jaume Tragurà i Joan Aulet. Hi van també Pere Gernes, rector d'Éller, Guillem Vaquer, Pere N., mestre de cerimònies, quatre criats, tres patges i Joan de l'Hereu de la Serna, del Consell de la Cerdanya. El santuari compra molta cera, 1,5 càrregues de vi, i es contracta per cuinar Teresa Soler de Sant Martí de Biert.
- 17 El 1933 es projecta «al pas estratègic de muntanya per la via cerdana, un funicular de Núria al coll de Finestrelles a 2700 metres d'altura [el qual] coincidirà amb un altre que construirà França i amb el qual quedarà establerta una nova via de comunicació internacional» dos-cents setanta-tres anys després del Tractat dels Pirineus, que continua sent lletra morta en aquestes contrades. Cfr. Salvador CARRERA FILLET, «Núria, santuari dels bells aplecs», *Petraria*, 26 (21 de juny de 1931).
- 18 He arribat a aquesta conclusió després d'estudiar el retaule i comprovar en quines dates visità Núria Antoni de Reart, arxiver de Catalunya, dades que he pogut comprovar gràcies a la documentació inèdita d'Enric Moliné.
- 19 El bosc reapareix sols poèticament com un «bosquet de pins i aquella flaire de boixos que hi sentiu els dematins [quan] hi ha la ramada pasturant herbeis florits; més ençà, la gran vacada», Carme PARÉS, «Amor nurienç», *Petraria*, 13 (2 de desembre de 1930).
- 20 En honor de Dídac de Rocabertí, el bisbe de la Seu d'Urgell, Ramon Benlloch, acull la voluntat dels franciscans de Catalunya i col·loca el 1915 la primera pedra d'un calvari monumental, com el que viu França. A Núria se celebra l'armistici de 1919 amb una «missa, on el predicador es felicita de poder obrir el santuari sense els terrors de la gran hecatombe [donant] la benvinguda a la pau del món», DD.AA. (2001), *Núria abans del cremallera*, Barcelona.

- 21 Barcelona 1657. La presència de la imatge de la Verge és considerada font de riquesa i d'influència i genera satèl·lits tan brillants com Font-romeu i Er. El meu agraïment a Bernat Catllar per explicar-me coses de la seva Cerdanya.
- 22 *Història y miracles de la sagrada Imatge de Nostra Senyora de Núria*, Barcelona 1666, He usat les edicions de la Vídua Tolosa de Vic de 1798, la dels hereus de Pau Riera de Barcelona de 1864, el compendi de l'editorial Poliglota de Joan Roca de 1928 i la reproducció parcial en facsímil de l'edició de Joan Diumenge de Puigcerdà de 1850 i introducció preparades per Enric Moliné, publicada a Barcelona per l'editorial Alta Fulla el 1985.
- 23 Montserrat MOLI FRIGOLA, «Olot, Ripoll, Perpinyà i els intercanvis artístics al segle XVII», *El Cartipàs*, 31 (març 2009), 8; *ibidem*, «Retaules mullats. El pintor ripollès Josep Germà (1651-1705) a Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 50 (2009); *ibidem*, «Ponç Germà, pintor de Ripoll, políticament incorrecte», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 2008.
- 24 La influència de Francesca d'Oms de Perpinyà, la mare d'Anna de Sarriera, es fa fefaent en l'encàrrec constant d'argenteria als orfèvres de l'altra capital de Catalunya.
- 25 AEU, LP. *Ibidem* nota 23.
- 26 Per exemple a Sant Cristòfol de Beget, Sant Pere d'Auïra i Sant Pere de Riu.
- 27 Informe de la secció de Genealogia de l'Institut d'Estudis Catalans abans de desmuntar el retaule l'arquitecte Josep Danès.
- 28 La font d'informació de Marès.
- 29 Maria Mercè COSTA I PARETAS, «Dames gironines a Jonqueres», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 49 (2008).
- 30 AEU, LP. El darrer era famós per haver estat atacat per un ós quan pasturava a les fonts del Segre, BROTONOVELL, «Els últims óssos de les muntanyes de Núria», *Petraria*, 39 (17 de desembre de 1931).
- 31 *Ibid.*, nota 23.
- 32 On a l'església del castell hi ha una capella dedicada a l'Epifania, que Dídac coneix de memòria.
- 33 Sant el primer de qui porta el nom l'hereu, el germà i l'avi de Dídac i del segon, el cinquè fill mort albat i un germà.
- 34 Patró del pare de Dídac, del germà i del setè fill.
- 35 Per competir altra vegada amb les belles pintures de Sant Domènec de Puigcerdà, on l'oncle Enric de Sarriera és mestre de novicis.
- 36 Obvia Dídac setze sants masculins, sant Iu patró dels procuradors, Raimon de Penyafort i Guillem, els altres apòstols, la Nativitat de la Verge i 1.014 santes.
- 37 I per commemorar així mateix la festa de la Santa Creu, de gran tradició a la vall.
- 38 Rep el mateix nom d'un germà de Dídac mort albat. Amant com el pare dels llibres, es forma a Roma, és nomenat arxiprest de l'Empordà de la catedral de Girona com a hereu espiritual del canonge de la Catalunya Nord Narcís Cassart.
- 39 AEU, LP. L'anticipació és deguda al fet que es vol celebrar amb tota pompa la festa de l'Assumpta al cel, privilegiada pel papa Barberini.
- 40 Els Cabanyes actius a Girona apareixen lligats des de sempre als Rocabertí. D'ells Jaume agraeix a la Verge haver-lo deslliurat d'una pedra fulminant i és tan gran l'agraïment que encarrega als fills Josep i Jerònima, comerciants de Barcelona, portar «dos balonas plens de puntes» que són ofrenades per Francesc Marès el 14 d'agost de 1669.

- 41 El 1537 Joan Oliver «Guiot», senyor de Vilamanya, compra mig orri a les Comes de Núria del Cap de Porc per quatre ducats al batlle de Queralbs Miquel Alberich i el 1540 ven a Pere Solanell menor un quart de l'orri de Fontalba i la molleda, Justí BAC ROMÀ, «Els orris i les muntanyes», *Petraria*, 9 (26 d'octubre de 1930).
- 42 AEU, Queralbs, Causes criminals.
- 43 Fan deixes a les notaries de Ripoll, Ribes de Freser, Fustanyà, Bruguera, Puigcerdà, Olot, Girona i Barcelona, entre d'altres, Ramon d'Oliver, senyor de Vilamanya, Joan Marc d'Arenys de Mar, Vicenç Gerro, beneficiat de Castelló d'Empúries que vol que s'il·lumini el retaule quan s'estigui morint, així com Joan Arró, vicari de Núria. També el doctor Joan Marcer de Llo, visitador del santuari, Tomàs Jacint Badia, rector de Bruguera, els pagesos Joan Muig Morera, de Fustanyà, Joan Ventallola Casabona de Ribes de Freser, propietari d'orris al salt de Sallent, Miquel Constans i Joan Abel de Queralbs, d'on són també el pastor Esteve Auquer, el batlle Jaume Girola, el fadrí Jaume Vidal i Violant i la vídua del fargaire Joan Peix, una dona forta.
- 44 AEU, LP: 40 medalles, 7 cadenes, 6 agnus, 2 creus, 2 cintons, 1 cinell, 1 fava de Sant Jaume i exvots: uns ulls i quatre cames d'argent ofertes per Jaume de Puig, en no trobar-li remei els metges.
- 45 Pere de Solanell menor compra el 1540 a Joan Oliver «Guiot», senyor de Vilamanya, «1 quart de l'orri [...] de formatjar situat [...] en el lloc anomenat Fontalba». El 1568 és Jaume de Solanell qui compra la cossenyoria de la vall a Francesc de Glen del Boló, batlle i veguer de Ribes, per 400 lliures. La vall aconsegueix recuperar la senyoria el 1572 i nomenar veguer, un privilegi confirmat per Felip II el 1599 (Justí BAC ROMÀ, «Els orris»).
- 46 Dels quals el poeta Llorenç Costa Canudes a «La corona de la Verge de Núria», *Petraria*, 26 (21 de juny de 1931), diu que «els estels reposen damunt la Corona que la Verge porta al front».
- 47 25 anells d'or amb pedres precioses, 2 gossets, 1 cadena, 1 gandalla, 1 diamant i 1 maragda o turquesa de gran valor.
- 48 Descrits com a «mantell brodat i fi de la Regina i senyora del Pirineu cristallí», Carme PARÈS, «Amor nurienc», *Petraria*, 13 (21 de desembre de 1930).
- 49 Porten 9 tovalloles i 1 tovallola de la Creu, 5 corporals fets a mà, 2 purificadors, 2 cobrecalzes, un mostrejat de blau amb un fil d'argent, 4 peces de tela preciosa, 1 amit i 1 alba.
- 50 Anticipa l'obra del canonge de la catedral de Girona Miquel Català. Cfr. Montserrat MOLI FRIGOLA, «Pau Costa i Guido Reni a la Catedral de Girona. Miquel Català Vinyoles i el retaule de Sant Miquel i els Arcàngels», DD.AA. (en premsa), *Homenatge a Josep Maria Marquès Planagumà (2006-07)*.
- 51 Arnau Casabona compra el 1531 a Miquel Galceran de Regorda de Queralbs i a Guillem Bertran de la Parera «l'orri de Cellent [...] prop del salt de la aygua o ribera». Pere Arnau de Casabona compra el 1642 a Esteve Sanmiquel, sabater de Ribes de Freser «12 cortals de Sellent per formatjar per set lliures», Justí BAC ROMÀ, «Els orris».
- 52 Baldiri Ferrer Fexes de Santa Pau ofrena una presentalla de valor.
- 53 On el santuari de 1615 a 1629 compra cera, medalles i mides, les quals successivament s'adquireixen a Ripoll i Olot.
- 54 Nét d'Antoni, el millor fuster-escultor de Ripoll, actiu a Perpinyà amb un obrador al carrer Sant Pere derruït el 1663, motiu pel qual és venut pel fill fra Antoni Mas prèvia autorització de l'abat Amat Desbac al sastre Francesc Auger i al pagès Joan Subirana per 44 lliures i la peça de terra al sastre Diego Pusalgues.
- 55 De les ofrenes 18 són de Barcelona, 14 de Puigcerdà, 11 de Girona, Camprodon i Queralbs, 6 d'Olot i Ribes de Freser, 5 de Campelles, 4 de Ripoll, 3 de Planols, Ventolà i Argelaguer, 2 de Pardines, Campdevàrol, Cartellà, Peralada, Vic, Santa Pau, Berga i Tona i 1 de Bruguera, Llanars, Maià de Montcal, Montferrer, Artés, Arfa, Sant Pere d'Oliva, Marlans, Galliners, la Baells, Orís, Batet, la Ribera, Besalú, Sant Salvador de Bianya, Beget, Cassà de la Selva, les Planes d'Hostoles, Montagut, Pontós, la Pobra de Lillet, Torelló, la vall del Bac, Rocabruna, Vila-sacra, Toses, la Seu d'Urgell, Sant Andreu de Bestracà, Aja, Llívia, Canet de Mar i d'un poble de l'Empordà.
- 56 Són 4 de Fontpedrosa, 2 d'Arles, que hi pelegrina any rere any, 2 de Tec, Ceret, Banyuls, Elna, Ortafà, Palau de Cerdanya, Oleta, Medes i Prada de Conflent i 1 de Pigaverna (?), Enveig, Pi, Caraput, Vilafranca de Conflent, Toès,

Carcassona, Palaldà, Vallmanya, Oristà, Illa, Castell, Eina, Prats de Balaguer, Marquesanes, Orbanyà de Conflent, Eus i el castell de Massat.

- 57 Que des de Ripoll fa estralls a Ribes de Freser i Dòrria abans d'assetjar Puigcerdà. Un escamot d'uns vint soldats puja a Núria per robar llànties, corones i tot el que hi hagi de valor, fet que la Verge frena gràcies a embolcallar-los de boira espessa. A la Verge s'atribueix també el salvament de la crema de moltes cases en ésser «los sostres y mitjans [...] de fusta», motiu pels quals Anna Baldrich de Batet (Miracle 91) i Anna Verdager de Nevà (Miracle 85-87) ofrenen «unes faldilles blanques i un llençol» la primera i «una mortalla i un llençol» la segona en haver la Verge salvat la vida del marit.
- 58 MOLI, «Dones fortes».
- 59 Nét d'Arnau Germà «Segabaxet», bracer, i Damiana, nebot del famós mercedari de Barcelona, Gabriel Germà.
- 60 MOLI, «Olot...». L'11 de setembre de 1661 ofrena «una collera de plata per l'encenser» esmaltada per Germà i l'esposa Caterina «una tovallola de tela prima per adornament del Altar de Nostra Senyora».
- 61 Per a qui s'oficia una missa de rèquiem.
- 62 Que talla «una creu de plata guarnida de fusta».
- 63 *Ibíd.*, nota 54.
- 64 Agraïts, ofrenen un agnus d'argent, una camisa i dos llençols de 1657 a 1660.
- 65 Pintor de Vilanova i la Geltrú actiu a Sitges i a Barcelona.
- 66 Són 11 agnus, 2 clauers, 2 cors, 1 anell, 1 campaneta amb «cadanella», 1 canelobre, 1 cinell, 1 «gandaxó», 1 «raja-det», 1 medalla i exvots com una dent, unes mamelles i uns ulls.
- 67 Entre les quals 34 anells amb diamants, topazis i maragdes. Gaudia de molta fama un pastor de Queralbs que havent trobat una veta d'or a coma de Vaca, vivia de renda gràcies al que venia a Bonaventura Fornaguera, BROT NOVELL, «Els minaires», *Petraria*, 100 (3 de juny de 1934).
- 68 Poble on la Verge de Núria gaudeix d'una gran devoció.
- 69 Són 59 llençols, 27 camises (25 de grans i 2 de criatures), 26 faldilles verdes, 20 tovalles (una d'aiguamans) i 1 de «tela amb punta per lo altar de Nostra Senyora», 6 cossos alts o baixos segons la moda de l'Empordà, 9 sudaris o mortalles, 3 gipons, 1 gambuix, 1 vel de glassa, 1 lligada de criatura, 1 hàbit de caputxí, 1 lligues vermelles i unes puntes de coixí per unes tovalles fetes per Caterina Pradell de Blanes.
- 70 Martí Dalmau diu que no pot viure segons l'esplendor que li pertoca, fet que és una gran mentida perquè el papa Chigi permet a Peralada tornar a celebrar Sant Agustí, pelegrinar i tenir ermità a Requesens i reconciliar la capella de l'Epifania.
- 71 Són anys dolços per a la família. Dels cosins Lanuça, Josep obté el benefici de la Pietat i Santa Caterina de Palau Saverdera i Maria esdevé abadessa de Sant Daniel. Dels Rocabertí, Elisenda, emulant l'homònima del segle XVI, presenta al benefici dels Àngels de Vilatenim, Francesc Cardoner de Barcelona i Joan Tomàs esdevé general dels agustins, motiu pel qual el bisbe de Girona Tomàs Auter li concedeix una pensió anual. Miquel Pontic atorga al fill petit de Dídac el benefici de Santa Margarida de Sant Daniel, en el qual substitueix Paulí Solers a canvi d'un personat de 400 lliures i la rectoria de Cadaqués.
- 72 «amb vetes de plata», «amb passamà guarnit per tot lo entorn amb tinta vermella» i un de «morat amb trenes de plata».
- 73 Fiador i parent dels Casanovas, pintors i argenters d'Olot i comitent de l'orgue de Sant Pere de Ripoll.
- 74 Descrits amb menyspreu, «arquitectura de flors i tafetans», per l'arquitecte Danès, que les fa desaparèixer del mapa, demostrant com n'està d'allunyat de l'ideari de Ricard Giralt Casadesús, que escriu un innovador i reivindicatiu article sobre l'art barroc a la *Fulla artística de l'alt Empordà*, la revista noucentista que crea a Figueres.

- 75 Les ofrenes provenen 18 de Queralbs, 11 de Ripoll, 9 de Barcelona i Puigcerdà, 4 de Nevà, Serrat, Llívia i Santa Logaia, 3 de Ribes de Freser i Batet, 2 de Girona, Planols, Vilallonga de Ter, Setcases, Olost de Lluçanès, Cartellà, All, Planés de Toses, Dòrria, Sant Hipòlit de Voltregà i Pardines i 1 de Sant Pere de Mediona, Campelles, Solsona, la Seu d'Urgell, Llerona, les Preses, Granollers del Vallès, Sant Joan de les Abadesses, Toses, Camprodon, Sant Julià d'Alpens, Santa Margarida de Bianya, les Lloses, Cruanyes, Esponellà, Valors, Cassà de la Selva, Riu, Sautó, Campdevàrol, la Vall del Bac, Sant Vicenç de Constantí, Santa Bàrbara de Pruneres, Molló, Franciac, Olot, Llauro, Sovelles, Bolòs, l'Abella, Darnius, Tapis, Santa Maria de Corcó, els Brucs, Caula de Berga, «un de l'Empordà», Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Torroella de Montgrí vers on «l'aigua de Núria devalla rient i content perquè la mar blava l'espera jugant».
- 76 Les ofrenes de la Catalunya Nord provenen 5 de Fontpedrosa, 4 de Palaldà i Oleta, 3 de Perpinyà, Mosset i Foix, 2 d'Ortafà, Marquesanes i Prada de Conflent i 1 d'Aiguatèbia, Vilafranca de Conflent, Fabrià, Formiguera, Jóc, Illa, Prats de Molló, Er, Elna i Caraput.
- 77 El germà Josep, batlle general de Catalunya concedeix el 1677 a Josep Grau i Paula Rotllan de Campdevàrol «prendre aygua del Freser fins al molí Martinet».
- 78 On hi havia una gran sala que el bisbe Josep Caixal mana subdividir per evitar els saraus.
- 79 Joan de Rocabertí envia al germà relíquies de sant Amanç i d'altres sants per afavorir la descendència de la nissaga per a la capella que ha fet construir.
- 80 Beneficiat de Santa Maria de Pau i canonge de Barcelona que, educat per l'oncle Joan, ardiaca de l'Empordà, ha fet carrera a Itàlia com a procurador d'Ignasi Fontanella d'Olot. Es veu obligat a penjar els hàbits i casar-se amb la cosina Francesca de Descatllar per assegurar la descendència de la nissaga i el 1688 presenta Joan Puig a la rectoria de la Jonquera. La relació dels Rocabertí amb Mallorca s'inicia quan Beatriu, la germana de Dídac es casa amb Joan Antoni Dameto, els descendents dels quals són els que a la llarga hereten el títol.
- 81 L'aparat, segons Pere Pujol, s'acaba definitivament el 1754-60, moment en el qual es fa un nou retaule per a l'ermita de Sant Gil, on treballa el pintor Joan del Real, que per aquest motiu esdevé testimoni d'un miracle.
- 82 *Ibid.*, nota 27.
- 83 El retaule té una vida breu ja que el 1888, quan es projecta la tercera església de Núria, l'arquitecte s'oblida de consultar el plànol de l'arquitecte Eudald Sadurní i de mesurar el retaule major, així que un cop acabada el 1911 no es pogué encabir en el presbiteri. L'arquitecte Danès, d'acord amb el bisbe de la Seu, Justí Guitart, decidí desmuntar la gran escenografia. Per aquest motiu encarregà a la Casa Cuyàs de Barcelona usar les columnes, les pilastres, els quatre relleus centrals i les 29 imatges per a quatre altars laterals dedicats a l'Anunciació, la Visitació, el Naixement de Jesús i l'Adoració dels Mags, fabricats en sèrie, on es reutilitzaren així mateix els relleus del cambril i dels altars laterals. Altres peces foren destinades als petits altars del creuer i al nou altar de la sagristia dedicat a la Immaculada. La sanefa dels evangelistes s'usa per l'alta trona, un model que Danès copia als anys quaranta a les trones de l'Assumpta de Ribes de Freser.